

SAMFUNNSØKONOMENE

NR. 3 • 2012 • 126. årgang

SAMFUNNSØKONOMEN

Jan Ludvig Andreassen:
EURO-LANDENES SKJEBNE

Terje L. Møinichen-Berstad:
HELSEUTGIFTER

Dag Flater Hwang:
MAURICE ALLAIS

Simen Markussen og Knut Røed:
SYKEFRAVÆRETS ANATOMI

Intervju:
KAREN HELENE ULLTVEIT MOE

Michael Walter Madsen
og Rasmus Bøgh Holmen:
VALUTASEMINARET

- ANSVARLIG NUMMERREDAKTØR
Torberg Falch • NTNU

- REDAKTØRER
Rolf Jens Brunstad • Norges Handelshøyskole
Torberg Falch • NTNU
Henrik Lindhjem • Vista Analyse AS

Manus, annonsebestilling og generell korrespondanse til
Samfunnsøkonomens redaksjon kan sendes til:
tidsskrift@samfunnsokonomene.no

- UTGIVER
Samfunnsøkonomenes Forening
Leder: Frode Lindseth
Konst. generalsekretær: Anne-Sophie Redisch

- ADRESSE
Samfunnsøkonomenes Forening
Postboks 1917, Vika
0124 Oslo
Telefon: 22 31 79 90
Telefaks: 22 31 79 91
tidsskrift@samfunnsokonomene.no

www.samfunnsokonomene.no

Postgiro: 0813 5167887
Bankgiro: 8380 08 72130

Mediaplan 2012

PUBLISERINGSDATO	ANNONSEFRIST
NR. 4: 16. MAI	27. APRIL
NR. 5: 18. JUNI	31. MAI
NR. 6: 14. SEPTEMBER	29. AUGUST
NR. 7: 16. OKTOBER	28. SEPTEMBER
NR. 8: 14. NOVEMBER	29. OKTOBER
NR. 9: 13. DESEMBER	27. NOVEMBER

Abonnenter i Norge må beregne 1-3 dager ekstra til postgang

- PRISER

Abonnement	kr.	1250.-
Studentabonnement	kr.	300.-
Enkeltnr. inkl. porto	kr.	170.-

- ANNONSEPRISER (ekskl. moms)

1/1 side	kr.	6690.-
3/4 side	kr.	6040.-
1/2 side	kr.	5390.-
Byråprovisjon	10%	

Opplag: 2550
Design: www.deville.no
Trykk: 07 Aurskog, 2011

Innhold

NR. 3 • 2012 • 126. ÅRG.

- **AKTUELLE KOMMENTARER**
Euro-landenes skjebne
og hva det betyr for Norge 4
av Jan Ludvig Andreassen
- **ARTIKLER**
Helseutgiftene i Norge sammenliknet
med andre land 12
av Terje L. Møinichen-Berstad
Maurice Allais (1911–2010) 22
av Dag Flater Hwang
- **FORSKNINGSNYTT**
Sykefraværets anatomi 32
av Simen Markussen og Knut Røed
- **INTERVJU**
Balansekunstneren 34
av Camilla Bakken Øvald
- **REPORTASJE**
Valutaseminaret anno 2012:
– Euroen på kanten av stupet 38
av Michael Walter Madsen
og Rasmus Bøgh Holmen
Samfunnsøkonomenes
kandidattreff anno 2012:
– Fri flyt av samfunnsøkonomer 44
av Rasmus Bøgh Holmen
og Oscar Haavardsholm
NORGES BANKS MAKROPRIS 48

Strukturerte spareprodukter?

De siste 2-3 årene har det versert en rekke rettsaker knyttet til såkalte «strukturerte spareprodukter». Spareproduktene er av finansinstitusjonene framstilt som investeringer med lav risiko. Typisk har produktene vært delvis lånefinansiert. Siden kreditt koster, må nødvendigvis slik «gearing» forverre forholdet mellom avkastning og risiko. Rettsakene har vært knyttet til produkter som på salgstidspunktet hadde lav eller negativ forventet avkastning (Lognvik-saken, Røeggen-saken og sak mot Fund Management Group AS) eller inkluderte betydelige risikoelementer (saker mot Fokus Bank), men der kundene ikke har oppfattet disse egenskapene før de har tapt på investeringen. I rettssystemet har kundene typisk fått helt eller delvis medhold i tingretten om at kjøpsavtalene er ugyldige, mens finansinstitusjonene har vunnet i lagmannsretten.

I mange av disse sakene er økonomer benyttet som sakkyndige meddommere. Økonome konkluderer med at kunder som ikke er profesjonelle må ha rett til å heve kjøpet. Det benyttes formuleringer som at «banken var ikke i stand til å forklare hvorfor et likvid og lett tilgjengelig fond kunne ha ekstremt høy forventet avkastning i forhold til den beskrevne risiko», «det er grove feil og mangler i bankens informasjon» og at kunden fikk «uriktig, villledende og mangelfull informasjon».

Juristenes argumentasjon i domsavgjørelsene er annerledes. De bruker formuleringer som at «det skriftlige materialet ikke burde gi investorene den feiloppfatning at [produktet] ikke var markedsutsatt» og kunden «valgte å stole på hennes råd om at Noten var en god investering med en relativt lav risiko». Den eneste saken som er endelig avsluttet er den såkalte Lognvik-saken. I høyesteretts dom fra februar heter det at «anslaget over forventet avkastning var beheftet med usikkerhet. Og konsekvensen må da være at Halvor og Harald Lognvik selv må bære risikoen for at forventningene deres slo til». Domstolene konkluderer altså med at siden det i informasjonsmaterialet og i avtalene er opplyst at det er risiko forbundet med investeringen, må kundene akseptere at den forventede avkastningen egentlig er negativ og at forventet risiko er feilaktig framstilt.

I høyesterettsdommen er det et mindretall på en dommer. Han har gjort en grundig vurdering av egenskapene ved

spareproduktet og viser at det reelt sett er kjøp av en opsjon der kunden betaler det dobbelte av markedsprisen. Denne opplysningen formidlet ikke banken til kunden. Flertallet i høyesterett mener at det er innenfor lovens krav om god forretningsskikk så lenge banken opplyste at avkastningen er usikker.

Det er markedssvikt som gjør at finansinstitusjonene kan selge slike produkter til kunder som ikke kan forventes å kunne forstå egenskapene ved produktene. I utgangspunktet er det asymmetrisk informasjon i denne typen markeder, og det blir forsterket ved at domstolene aksepterer adferden som finansinstitusjonene har utvist. Økonomer må innse at lovverket ikke bidrar særlig til å redusere ugunstige effekter ved den asymmetriske informasjonen.

Privatkunder må etter dette akseptere nærmest alle egenskaper ved spareprodukter uavhengig av hva de har oppfattet på kjøpstidspunktet. Man kan ikke regne med at det er mulig å heve kjøpet. Vi har lært at risikoen ved kjøp av strukturerte spareprodukter er betydelig større enn den vurderingen finansinstitusjonene presenterer.

Markedet hvor privatpersoner plasserer finanskapital i sammensatte produkter bør etter dette være borte. Finansinstitusjonene har muligens skjont det. Det ser ikke ut som at de gjør noe for å forbedre ryktet til strukturerte spareprodukter, men i stedet har de vært opptatt av at kundene ikke skal få hevet sine kjøp.

Et spørsmål er i hvor stor grad myndigheten bør regulere markedet. Regelverket er skjerpet noe de siste par årene. Men det er begrenset hvor langt reguleringer kan gå siden det finnes mange måter å sette sammen spareprodukter på. Selv om informasjonen til potensielle kunder kan bli bedre, vil det nødvendigvis alltid være mulig å sette sammen produkter som er så kompliserte at kunden ikke kan beregne den forventede avkastningen og forstå den reelle risikoen. En mer aktiv regulering kan gi et skinn av legitimitet for salg til kunder som ikke er profesjonelle investorer. I stedet bør privatpersoner nøye seg med å plassere finanskapitalen i enkle og oversiktlige produkter, for eksempel indeksbaserte aksjefond med lave forvaltningsgebyr. Kun da kan man ha et realistisk forhold til risikoen ved sine plasseringer.

JAN LUDVIG ANDREASSEN
Sjefsøkonom, Terra Gruppen

Euro-landenes skjebne og hva det betyr for Norge

Denne gangen er det annerledes. Virkelig annerledes. Med sine skjøre finanser, svake konkurransevne, aldrende befolkninger og mangelfulle monetære union, står Euro-landene overfor en helt ny æra. En æra med lav økonomisk vekst. I denne lavvekstæra vil Den Europeiske Sentralbanken (ESB) holde sine signalrenter lave. Handlingsrommet i norsk penge- og finanspolitikk svinner da trolig hen etter hvert som våre kapitalmarkeder integreres med våre nabolands.

1. HISTORIER

Selv om Euro-landene er på vei inn i en ny æra, er det ikke helt ukjente problemer de sliter med.

I andre halvdel av 1800-tallet var det britiske imperiet utsatt for mange impulser og fenomener som bidro til at suksess be snudd til stagnasjon og deflasjon. Ikke helt ulikt de globaliseringskrefter OECD-landene sliter med i vår tid (Posen, 2012). Det er vel like uunngåelig at OECD-landenes privilegerte posisjon i verdensøkonomien forvitrer som det var at det britiske imperiet forsvant?

I første halvdel av 1800-tallet hadde opplysningstidens briter (Mokyr, 2009) glede av mange fordeler fremfor sine mindre fremgangsrike naboland. London var senter for det britiske imperiets finans og handel, solid tuftet på oppsamlede sparemidler og røvergods. Fra handel med briteres tidligere og daværende kolonier kom det store mengder råvarer som te, bomull, krydder og metaller.

Kullgruvene i Yorkshire og Wales ga britene rikelig med energi (Brendon, 2007).

Men det skulle ikke være. Råvareprisene økte, slavene som høstet bomull i Amerika ble frigjort og den industrielle revolusjon nådde kontinentet. Britene mistet gradvis sin status som "the workshop of the world". Britenes oppfinnelser og arbeidsmetoder var lette å kopiere i en tidsalder med svak beskyttelse av patenter og opphavsrettigheter. Koloniene ble nye konkurrenter for enklere industri i England.

Siste halvdel av 1800-tallet var preget av fallende konsumpriser. Selv om briteres levestandard fortsatte å øke år om annet, var imperiet i relativ tilbakegang.

Noe av det samme kan vi erfare i vår tid hvor OECD-landenes relative stilling har blitt gradvis redusert i takt med moderniseringen av de fremvoksende økonomier – de

tidligere så vannstyrte u-land. Mens mye annet enn Kina sto for uthulingen av britisk industri i imperiets glansdager, har Kinas sterke konkurranseevne i senere år vært en av hoveddriverne bak vår tids europeiske avindustrialisering. På samme måte som britene stivnet i "Pomp and Circumstance" har dagens europeere altfor lenge tviholdt på ikke-oppretholdbare velferdsordninger og arbeidsreguleringer. Også i vår tid har de nye markedene vært hjulpet av sin svake beskyttelse av patenter og opphavsrettigheter.

Asiater står i dag for omfattende direkte oppkjøp av vestlige bedrifter og rask tillæring av de nyeste produksjonsmetoder. Deres ungdom dominerer ingeniørfagene på de beste universitetene i verden. Vestens teknologiske forsprang minsker nå raskt.

Rikelig tilgang på sparemidler har gjort det mulig for asiatisk næringsliv å utnytte sine konkurransefortrinn. Kina har en av verdens høyeste sparings- og investeringsrater, mens Sør-Europa har blant de laveste. Nord-Øst Asia er i dag verdens industrielle arnested. Industrisyssetningen i Euro-landene er til sammenligning i dag en sjettedel lavere enn den var ved tusenårsskiftet.

Kanskje vi ikke burde blitt overrasket? For land som ligger langt fremme er det uunngåelig å bli hentet inn av andre som lærer av lederne. Vi fikk faktisk en forsmak på hva vi hadde i vente på begynnelsen av 1990-tallet da det som den gang var verdensøkonomiens lokomotiver, de såkalte asiatiske tigere, ASEAN-landene (Singapore, Indonesia, Malaysia, Thailand og Filippinene), Taiwan og Sør-Korea, oppnådde sterk økonomisk vekst.

Deres konkurranseevne var god og de stjal markedsandeler fra høykostnadsland, blant annet fra det den gang så fremgangsrike Japan. Et Japan som svarte på eksterne utfordringer med å senke sentralbankrentene og blåse seg en midlertidig og spektakulær kredittboble. Presset av en sterk valutakurs og effektiviseringsbehov var Japan i disse årene gjennom ulike modningsfaser. Fra allmenn velstand og optimisme, til boble, via kriseår, og over i eldrebølgens æra. Nå har japanere flest vendt seg til tanken om en evigvarende solnedgang (Kingston, 2011) og antall barn er for nedadgående. I år vil Japan bare ha halvparten så mange 20-åringers som landet hadde i 1970 (Pesek, 2012).

Utover på 1990-tallet ble imidlertid også ASEAN-landenes konkurranseevne svekket vis á vis det fremadstormende Kina, blant annet fordi kineserne gjennomførte en massiv devaluering av sin valuta. Som Japan noen år før, bar

ASEAN-land av gårde på en reise som startet med sunn næringsutvikling, fortsatte med overgang til en tidsutstrakt høykonjunktur, før svak konkurranseevne uthulet en gradvis mer kredittavhengig og jappete høykonjunktur. Thailand fikk problemer allerede sommeren 1997. Men datidens finanskriser slo ut i full blomst først året etter med Sør-Koreas og Indonesias finanskriser, som de virkelig skjellsettende begivenhetene (Rubin og Weisberg, 2004).

I det nye årtusen var det vestens tur til å legge ut på reisen fra oppgang til langvarig høykonjunktur, og med kredittboble som endestasjon. Kina ble medlem av WTO i 2001 og bygde videre på sin allerede raske eksportvekst til OECD-området (Duhigg og Bradsher, 2012). Vestlige land forsøkte å kompensere uthulingen av sine industri-næringer med rentekutt og ved å blåse opp tjenesteytende næringer. Finansnæringene ble deregulert og fikk blomstre, men dette gikk litt galt – for å si det mildt. Som japanerne og ASEAN-landene før dem hadde amerikanere og vi europeere vanskelig for å se at denne siste høykonjunktturen i stadig større grad var avhengig av en kredittboble, som måtte ta slutt. Også denne gang tok det omlag ett år fra krisen først viste seg til den slo ut i full blomst.

Wall Streets finanskriser, som rokket verden høsten 2008, hadde vel så store skadefølger utenfor USA som i sitt hjemland. Det var amerikanerne som blåste bolig- og kredittboblens, men asiatisk og tysk eksportindustri livnærte seg av den.

2. GLOBALE VIRKNINGER AV AMERIKANSK LAVRENTEPOLITIKK

Også responsen på finanskrisen har hatt globale ringvirkninger. Ulike land valgte å minimere sine renter. Likevel står den amerikanske dollar i en særstilling både fordi mange land har knyttet sin valutakurs til dollaren og fordi viktige råvarer prises i denne valuta.

Mange fremvoksende økonomier som ikke hadde behov for vesentlig lavere renter, men som ble tvunget til å ta dem i bruk, har i senere år hatt overraskende sterk utvikling i innenlandsk etterspørsel. En vekst som oftest er langt mer råvareintensiv enn den vi ser i modne økonomier.

De minimerte dollarrentene har også en selvstendig effekt på råvareetterspørsel ved at det blir billigere å lagre råvarer enn da dollarrentene var høye. I sum vil begge disse effektene, økt sluttbruk og større lager enn før, presse prisene opp.

De stigende råvarepriser er en gevinst for de land som er råvareeksportører og ditto tap for Euro-landene som jo er netto kjøpere. Euro-landene taper i sitt bytteforhold til utlandet, litt på samme måte som imperiets briter led i sine stagnasjonsår. Varene Eurolandene selger møter hard pris-konkurranse på verdensmarkedet, mens råvarene de trenger å importere, stiger i pris.

Det internasjonale pengefond (IMF) beregner tapet i bytteforholdet mot utlandet for Euro-landene sett under ett til å være om lag 0,5 % av BNP per år i årene 2004–2011. En forverring som IMF venter vil fortsette frem til 2016 (IMF, 2011).

3. EUROPA TRÅR DEN JAPANSKE STI – FRA FINANSKRISE TIL ELDTREBØLGE

Dagens europeiske krise har det til felles med Japan sine nedgangstider at den kom samtidig som eldtrebølgen for alvor slo inn. Av tabell 1 ser vi at det allerede nå er en meget høy andel av befolkningen som er over 65 år i store EU-land som Tyskland og Frankrike (Eurostat, 2010). Det er et annet Europa som går ut av krisen enn som gikk inn i den.

Yrkesbefolkningen i EU spås av Eurostat å falle fra og med 2014. De fleste land har utfordringer knyttet til eldtrebølgen, men med sine lave fødselstall er EU, og spesielt Euro-landene, hardt rammet. Legg merke til Tysklands kombinasjon av meget lave fertilitetstall og dets høye andel eldre.

Eldrebølgen påvirker oss på så mange måter. Den svekker vekstevnen til samfunnet ved at den eldre garde jobber mindre enn før. Bølgen av nye pensjonister med gode pensjonsordninger bidrar også sterkt til å øke offentlige utgifter.

Rentevåpenet blir trolig også sløvere jo større andel av befolkningen som er rentenister. Godt voksne mennesker

som har lite gjeld, men store bankinnskudd, får dårligere råd i perioder med rentekutt og fallende kapitalavkastning.

Litt mer spekulativt la den store økonom John Maynard Keynes (Keynes, 1937) til grunn at samfunn med aldrende befolkning lettere kunne henfalle til pessimisme.

Prisveksten blir neppe et stort problem. Eldrebølgen skyller bort de fleste inflasjonsbekymringer. Der hvor ungdom og barnefamilier må handle hver eneste dag, klarer fint de gamle seg med ett besøk i uka.

4. HVA ER NORMAL ØKONOMISK VEKST FOR EURO-LANDENE?

«Trendveksten» i en økonomi er dens gjennomsnittlige forventede vekst. En vekstrate som blant annet avhenger av antall mennesker i arbeid, og deres produktivitet (SSB, 2012).

EU-landenes trendvekst antas for tiden å være relativt lave 1,5 % per år (Wheatley, 2012). Trenden vil falle etter hvert som yrkesbefolkningen går ned. Avkastningen på anvendt kapital og det gjennomsnittlige rentenivå blir da, naturlig nok, moderat. Jo, lavere trendveksten i en økonomi er, desto lavere vil dets normale rentenivå være.

Sterkere produktivitsvekst kunne ha oppveid effekten på produksjonen av at tilgangen på arbeidskraft går ned. Dessverre er ungdomsledigheten i dag problematisk høy i de fleste europeiske land. Når ungdom går ledige i det som tross alt er deres beste år, er det ingen grunn til å ha for store forhåpninger til deres produktivitet senere i livet.

5. EN TIDSUTSTRAKT LAVKONJUNKTUR?

Euro-landene har ikke bare en lav trendvekst å slite med, men også en konjunkturedgang hvor de fleste økonomer spår negativ BNP- vekst i inneværende år. En

Tabell 1 Fertilitetstall (TFR) og prosentandel av befolkningen som er over 65 år, 2009

	TFR	Andel +65		TFR	Andel +65		TFR	Andel +65
EU-27	1,6	28,4						
<i>Belgia</i>	1,8	28,6	<i>Frankrike</i>	2	28,6	<i>Portugal</i>	1,4	29
<i>Tyskland</i>	1,4	34,1	<i>Italia</i>	1,4	33,3	<i>Finland</i>	1,9	28,3
<i>Irland</i>	2,1	18,5	<i>Polen</i>	1,4	20,9	<i>Sverige</i>	1,9	31
<i>Hellas</i>	1,5	30,7	<i>Nederland</i>	1,8	25,1	<i>Storbritannia</i>	2	27,2

Kilde: Eurostat

nedgangskonjunktur som denne gang kan vare lenger enn ved tidligere nedgangsperioder fordi dagens monetære union båndlegger både finans- og pengepolitikken.

5.1. Nye utfordringer for den offentlige sektor

Når alle land tvinges til å stå på egne ben, må de alle som en ha gode statsfinanser. I dag kjennetegnes deler av Euro-området av finansielle overskudd og formuesoppbygging, mens andre deler preges av løpende underskudd og allmenn frykt for insolvens i den offentlige sektor. Sistnevnte må gjennom en langvarig periode med høy finansiell sparing for å gjenopprette sin kredittverdighet, noe som også vil prege Euro-landenes samlede sparebehov.

I teorien kan de svake staters sparebehov kompenseres av nedgang i de sterke landenes finansinvesteringer. Imidlertid er kredittverdigheten til selv de rikeste land i Euro-området truet av deres implisitte forpliktelser til å hjelpe svake økonomier. Derfor er det all grunn til å regne med at alle land ser økt sparebehov når deler av den monetære union sliter.

Myndighetenes reaksjon på finanskrisen i 2008 var naturlig nok å la de offentlige budsjettunderskuddene øke. Før eller siden må man imidlertid stramme inn igjen – særlig nå som eldrebølgen skyller inn over Euro-landene. Nettopp den monetære unions mangler gjør at de fleste må stramme til lenge før økonomien har snudd og det i en situasjon hvor det er lite hjelp å få fra pengepolitikken.

5.2. Pengepolitikkenes utfordringer

Det lave nivået på de "normale renter" i Euro-landene reduserer rentepolitikkenes betydning. Går du for eksempel fra en normal utlånsrente i sentralbanken på 4 % til null er det et stort fall, mens 2 % til null gir langt mindre stimuli. Et halvert rentefall som betyr mindre for bedriftenes samlede kalkulasjonsrenter og husholdningenes samlede bo-utgifter enn tidligere års sterke rentenedgang.

Men det er ikke bare nivået på rentene som skaper vansker.

En av valutaunionens mange utfordringer er at det ikke utstedes felles obligasjoner, men bare statsobligasjoner for det enkelte land. Disse har forskjellig kredittverdighet, som også vil divergere i en konjunkturedgang. Kun land med den beste kredittverdighet får markert nedgang i sine statsrenter når tidene er dårlige. For de verst stilte landene vil økningen i kredittpremier gjerne være større enn sentralbankenes rentekutt. Slike land har i virkeligheten ingen hjelp fra motsyklisk pengepolitikk.

6. NÆRINGSLIVETS MULIGE OVERINVESTERINGER

En uventet langdryg konjunkturedgang kan lede til overinvesteringer.

Politikere og sentralbanksjefer som lover rask konjunktur-oppgang og høy inflasjon i eldrebølgens æra er i virkeligheten jordmødre for feilinvesteringer og fremtidige banktap. Deres urealistiske løfter kan motivere feilinvesteringer i dag som på litt sikt gir mye deflatorisk overkapasitet.

Japanske erfaringer er her interessante. Japanerne som nå har vært gjennom noen falske konjunkturoppganger, tror ikke lenger på mantraene om normalisering. Selv om rentene lenge har vært på et lavmål velger mange bedrifter i dag å holde store mengder kontanter og statsobligasjoner fremfor å investere i produktiv virksomhet.

Keynes var også inne på tanken at aldrende befolkning har behov for mindre og færre nyinvesteringer enn der hvor gjennomsnittsalderen er lav. Faren for å feile med et nybygg er større i stagnante enn i voksende samfunn, noe næringslivet etter hvert lærer seg å ta hensyn til. Risikopåslagene ved kredittgivning til det private næringsliv øker når samfunnet går fra vekst til stagnasjon.

7. DEMOGRAFISKE ENDRINGER VED EN LANGVARIG LAVKONJUNKTUR

Av det ovenstående kan en konkludere at trendveksten er lav, og fallende, i en mangelfullt utviklet pengepolitisk union hvor finans- og pengepolitikken er så sterkt båndlagt og kredittpremiene så problematisk høye, at lavkonjunkturen trekker ut i tid.

Da er det fare for at landenes arbeidsstyrker rammes. Langvarige perioder med lav økonomisk vekst kan gi økt utvandring og nedgang i barnekullene.

Under den siste høykonjunkturen bidro innvandring til europeisk vekst. Nå som konjunkturerne har snudd, ser vi utvandring fra utsatte Euro-land til steder hvor det er behov for arbeidskraft. En trend som lett blir selvforsterkende (ThinkSpain, 2012).

Blir disse menneskene borte for alltid, vil landene som merker nettoutvandringen i eldrebølgens æra, slite med å komme tilbake til positiv vekst i BNP. Produksjonen er tross alt avhengig av utviklingen i yrkesbefolkningen. De som reiser vekk har trolig over gjennomsnittlig potensiell produktivitet.

I vår tid hvor de fleste fødsler er planlagte, kan svake konjunkturer også redusere etterspørselen etter det å få barn. Varer lavkonjunkturerne lenge nok, vil fødselstallene kunne forbli lave. Spesielt vanskelig kan situasjonen bli der hvor politikerne velger å strupe støtten til barnefamilier og heller skjerme pensjonister og offentlige ansatte fra omstillingen og innstramninger.

I sum kan utvandring, færre familiedannelser og forvitring av ungdoms humankapital medføre at det som i utgangspunktet var en midlertidig lavkonjunktur glir over til å bli et langsiktig tap av vekstevne.

8. UTFORDRINGEN MED Å KREVE INN SKATTER

Europa står foran en æra hvor både antall pensjonister, deres levealder og deres gjennomsnittlige utbetalinger per år vil øke. Finansieringen av pensjonsbyrdene blir spesielt vanskelig i samfunn som har porøse skattesystemer og utbredt korrupsjon. Rike og mobile europeere har et vell av muligheter til å unngå å betale skatt (Market Trend, 2012).

Tabell 2 viser at noen land har et usedvanlig lavt skatteproveny, noe som over tid også preger landenes samlede sparerate. Nettopp fordi offentlig sektor ikke klarer å skatte

på samme måte som andre steder, blir land som Irland, Portugal, og Hellas liggende på bunn i internasjonale sammenligninger over enkelt lands sparing.

De fleste norske økonomer tar i dag fornuftig nok til ordet for at Euro-landene må holde rentene lave, at det må overføres midler fra sterke til svake økonomier, og at EU bør ha et felles gjeldskontor som utsteder statsobligasjoner på vegne av alle land i den monetære union.

Spørsmålet er om ikke dette også vil kreve en ganske sterk renselsesprosess der hvor korrupsjonen er stor og den statlige styringen svak. Kompetansen og graden av profesjonalitet i embetsverket varierer sterkt Euro-landene i mellom. Korrupsjonen er et stort samfunnsproblem i mange av de kriserammede europeiske land (Manolopoulos, 2012).

Uten reformer er det også vanskelig å tenke seg en felles statsdannelse i Europa hvor alle stemmer skal telle likt. Rike tyskere vil ha seg frabedt å bli stemt ned av de som mottar tyskernes penger. Mer grunnleggende reformer må derfor til om EU skal utvikle en større grad av overnasjonalitet. En kan neppe beholde en monetær union med full mobilitet i arbeidskraft og kapital mellom landene og sam-

Tabell 2 *Andelen av offentlige utgifter og inntekter som prosent av BNP*

		2009	2010	2011	2012	2013
Frankrike	Inntekter	49	50	51	52	51
	Utgifter	57	57	57	56	55
Tyskland	Inntekter	45	44	44	44	44
	Utgifter	48	47	46	45	45
Hellas	Inntekter	37	40	40	41	41
	Utgifter	53	50	48	48	46
Irland	Inntekter	34	34	35	35	35
	Utgifter	48	66	45	44	43
Italia	Inntekter	47	46	46	46	48
	Utgifter	52	50	50	49	49
Nederland	Inntekter	45	45	46	47	47
	Utgifter	51	50	50	49	49
Portugal	Inntekter	40	42	42	43	43
	Utgifter	50	51	48	47	45
Spania	Inntekter	35	36	37	37	37
	Utgifter	46	45	43	42	41

Kilde: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, September 2011

tidig ha vidt forskjellige skattenivåer (og evne til å kreve skattene inn) .

9. UTFORDRINGER FOR NORGE

Norge er et lite europeisk land som får mye av sin skjebne bestemt av andre. Mange av våre lover og regler styres av direktiv fra EU. Vårt næringsliv har en stor konkurranseflate mot Euro-landene og vårt kapitalmarked er sammenflettet med våre nabolands. Store deler av vår nasjonalformue er plassert i de europeiske finansmarkeder.

Også vårt næringsliv uthules av konkurransen fra lavkostnadsland, men Norge har unike, råvarebaserte vekstnæringer. Næringer som er lite følsomme for utviklingen i lønnskostnader og renter, og som gir oss bedring i bytteforholdet til utlandet. Bedrifter som verken har glede av gode råvarepriser eller av Norges raskt voksende befolkning, får utfordringer med å oppnå normal lønnsomhet.

Det blir spennende å se hvilken rentedifferanse vi kan holde overfor Euro-renten. Norges Bank sin handlefrihet i rentefastsettingen vil trolig svinne hen i årene som kommer. Så lenge valutakursen vår er rentefølsom er det vanskelig å se at vi kan gjøre så mye med rentene våre hvis EU-rentene forblir lave. Trolig vil Norge i årene som kommer måtte holde sine renter i en korridor rundt de minimale Euro-renter.

Lite handlefrihet i pengepolitikken kan gjøre det vanskelig å holde inflasjonen nede. Økt innvandring fra EU-landene vil sette offentlig sektor på store prøver. Husleiene og dermed boligprisene vil bys opp.

10. OPPSUMMERING OG PROGNOSE – THIS TIME IT'S (REALLY) DIFFERENT

I vår tid er det mange som tror på "normalisering"; en vending tilbake til en forgjengelig likevektsvekst. Eldrebølgen i en globalisert verden tilsier imidlertid at fremtiden blir svært annerledes, noe de fleste prognosegivere vil ha problemer med å tilpasse seg. Som John Maynard Keynes skrev i 1937 (Keynes, 1937 s.13):

«Nevertheless the idea of the future being different from the present is so repugnant to our conventional modes of thought and behaviour that we, most of us, offer a great resistance to

acting on it in practice. There are, indeed, several important social consequences already predictable as a result of a rise in population being changed into a decline.»

Det Europa som kommer til å stige ut av krisen er at annet Europa, eldre og med færre arbeidsfolk, enn det som entret den. På samme måte som i Japans tilfelle, vil Euro-landene trolig gå tørrskodd fra finanskrisen til en æra med tiltagende fall i yrkesbefolkningen. Europeerne vil få en glidende overgang fra regelrett lavkonjunktur til en ny æra med beskjeden økonomisk vekst.

Virkningene av myndighetenes foretrukne virkemiddel til å stimulere økonomisk vekst – rentekutt – blir trolig beskjedne nå som normalrenta allerede er lav i en monetær union som ikke henger sammen. I store deler av unionen vil de minimerte sentralbankrenter oppveies av økte kredittmarginer.

Moderat BNP-vekst med lave inflasjonsrater er det beste scenario Euro-landene kan håpe på. Migrasjoner vil forsterke divergensen mellom rike og fattige bygder, byer, regioner og land i Europa. Mange land vil fortsette å se barnekullene og boligprisene synke. Deres vekstevne vil forvitte. Betydelige finansielle overføringer behøves for å stabilisere dagens Eurosamarbeid. Solidariteten europeere i mellom vil settes på prøve.

Selv med reformer er det vanskelig å se hvordan Eurosamarbeidet kan overleve i sin nåværende form, med mindre det skjer en renselsesprosess i statsforvaltningen i utsatte land. En rekke land må også belage seg på å heve skattene sine – og det til gangs.

Kall meg gjerne fatalist, men jeg tror ikke dagens politikere eller sentralbanksjefer klarer å gi Euro-landene et bedre forløp enn et, som av europeere flest, vil oppleves som stagnasjon. Det er imidlertid fullt mulig at det kan gå verre.

Norsk økonomi vil påvirkes av de nye utviklingstrekk på så mange måter. Nedbygging av tradisjonsrike industrigrener, høy innvandring og en sterk kronekurs er utviklingstrekk som vil fortsette å prege vår økonomi i årene som kommer.

REFERANSER

- Brendon, P. (2007). *The Decline and Fall of the British Empire*. Random House Group Ltd., London.
- Duhigg C. og K. Bradsher (2012). How the U.S. Lost Out on i-Phone Work, *The New York Times*, 21. januar 2012.
- Eurostat Demographic Report (2010). Commission Staff Working Document, Eurostat
- IMF (2011). www.imf.org.
- Keynes, J.M. (1937). Some economic consequences of a declining population. *The Eugenics Review* 29(1), 13–17.
- Kingston, J. (2011). *Contemporary Japan, History politics, and social change since the 1980s*. John Wiley & Sons Ltd., Oxford.
- Manolopoulos, J. (2011). *Greece's 'Odious' Debt*. Anthem Press, London.
- Market Trend (2012). The best tax havens in Europe, http://www.market-trend.co.uk/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=45.
- Mokyr, J.(2009): *The Enlightened Economy, An Economic History of Britain 1700–1850*. Yale University Press, Yale.
- Pesek, W. (2012). Krugman Take on \$12 Trillion Question Rings True. Bloomberg 27. januar 2012.
- Posen, A. (2012). What the return 19th century economics means for 21st century geopolitics?' Tale ved Royal Institute of Foreign Affairs, 17. januar 2012.
- Rubin, R. og J. Weisberg (2004). *In an uncertain world: Tough choices from Wall Street to Washington*. Random House, London.
- SSB (2012). Finanskrisen og Konjunktorene. <http://www.ssb.no/emner/08/okind/finanskrise.html>.
- Thinkspain (2012). Spanish brain drain turns into exodus. <http://www.thinkspain.com/news-spain/20739/spanish-brain-drain-turns-into-an-exodus>.
- Wheatly, A. (2011). Europe Faces Plague of Low Growth and High Debt. *The New York Times*, 5. september 2011.

Samfunnsøkonomene takker alle som har sendt inn sin e-post adresse!

Er du usikker på om vi har din e-postadresse?
Kontakt oss på: post@samfunnsøkonomene.no

MEDLEM?

*Er du medlem av Samfunnsøkonomenes Forening?
Vi vil gjerne ha din e-postadresse.
Send til: nina.risassen@samfunnsokonomene.no*

www.samfunnsokonomene.no

ABONNEMENT

HUSK!

*Abonnementet løper til det blir oppsagt,
og faktureres per kalenderår.*

www.samfunnsokonomene.no

TERJE L. MØINICHEN-BERSTAD
Cand. Polit. i medievitenskap¹

Helseutgiftene i Norge sammenliknet med andre land

Tall fra OECD gir grunnlag for internasjonale sammenlikninger av helsekostnader, som i sin tur er viktige premisser for norsk helsepolitikk. Tallene kan tyde på at norske helseutgifter er høye, og Regjeringen har videreformidlet dette budskapet til Stortinget hvor stramme helsebudsjetter vedtas. Flere forskere mener nå at tallene fra OECD er blitt feiltolket. Denne artikkelen viser at hvis en korrigerer OECD-tallene for kjøpekraftsparitet for helsetjenester (hentet fra Eurostat), slik flere mener er nødvendig, så har Norge ikke uvanlig kostbare helsetjenester. Volumet av norske helsetjenester er tvert om under det sammenliknbare land kan vise til.

1. BAKGRUNN OG PROBLEMSTILLING

Det er en vanlig påstand at Norge har høyere ressursbruk til helsetjenester enn andre land unntatt USA. Påstanden kommer fra både fagmiljøer knyttet til helsesektoren, helseøkonomer, sentrale politiske miljøer (*Det kongelige helse- og omsorgsdepartement, 2011:10*) og redaksjoner i betydningsfulle medier.² Oppfatningen har medvirket til store og radikale endringer, spesielt innen sykehusstruktur og ledelse. Små enheter er slått sammen til større og etablerte

styringssystemer er endret etter mønster fra forretningsvirksomhet. Endringene forsvares med henvisning til at Norge har høyere helseutgifter enn sammenliknbare land uten at bedre resultater kan dokumenteres. Endringer er derfor nødvendig og til det beste for folk flest.

I rapporten «Norsk helsetjeneste sammenliknet med andre OECD-land» konkluderer for eksempel Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenester med at: «Mens norske helseutgifter er blant de høyeste i OECD, leverer den norske helsetjenesten resultater på OECD-gjennomsnittet på områder der vi har pålitelige data.» (Helgeland og Nguyen, 2009:3) Myndighetenes oppfatning fremgår av statssekretær Robin Kåss (Ap) sitt innlegg i Aftenposten 2. oktober 2011:

¹ Forfatteren takker følgende for nyttige innspill og råd: Lars Svennebye i SSB, professor em. dr. med. Arnold Berstad, professor Bjarne Jensen, Ådne Cappelen i SSB, professor Steinar Strøm, professor Ola Grytten, Njål Ekern, Kenneth Gade, Are Berstad og en anonym konsulent.

² Se f.eks. lederartikkel i Bergens Tidende 14. desember 2011. Tilgjengelig på: <http://blogg.bt.no/btmener/2011/12/14/dodelig-helsevesen/>. Lest 28.12.2011.

«Norge bruker dobbelt så mye på helse som EU-landene.»³ At det i Stortinget var bred enighet om helsebudsjettet for 2012 tyder på at dette er en alminnelig oppfatning også i Stortinget.

Endringene dette har ført med seg er imidlertid faglig og politisk omstridte. Mange mener at planer og konsekvensberegninger er mangelfulle og at endringene ikke vil gi de forventede resultater. Kritikken har vært sterk fra visse fagmiljøer og fra befolkningen i områder som opplever at de mister helsetjenester.

At premissene for endringene, at de norske helsetjenestene er uforholdsmessig dyre, kanskje ikke er riktige, er nye innvendinger. I rapporten «Helsesektorens økonomiske og organisatoriske utfordringer» (2010) konkluderer professor Bjarne Jensen og medforfattere ved Høgskolen i Hedmark med at «... Norges utgifter er helt normale sammenliknet med andre land...» (Jensen m.fl., 2010:19). De mener at OECD-tallene er basert på feil bruk av kjøpekraftsparitet og at en må ta hensyn til ulik definisjon av langtidspleie hos OECD-landene.⁴ Dessuten har den danske professoren Jes Sørgaard påpekt at Norge ikke har innrapportert systematiske data for langtidspleie til OECD (Sørgaard, 2009).

De angitte analysene er alle basert på tall fra OECD, men flere forskere mener nå at tallene fra OECD er blitt feiltolket. I en ny rapport viser forskeren Hans-Olav Melberg at sammenlikning av lands helseutgifter i stor grad er avhengig av hvilken paritet som brukes og at kjøpekraftsparitet basert på BNP (betegnet PPP BNP), som OECD bruker, kan være misvisende for norske forhold (Melberg, 2011). For slike sammenlikninger, må en bruke kjøpekraftsparitet for helsetjenester (PPP Helse), som ikke er tilgjengelig fra OECD (op.cit., s.8).

I denne rapporten har vi korrigert OECD-tallene for kjøpekraftsparitet for helsetjenester hentet fra Europakommisjonens statistikkontor (EUROSTAT) og justert for langtidspleie (LTNC), og vi kan vise at Norge slett ikke har uvanlig kostbare helseutgifter. Volumet av norske helsetjenester er tvert om under det sammenliknbare land kan vise til.

³ Innlegget er tilgjengelig på: <http://www.aftenposten.no/mening/debatt/article4244772.ece>. Lest 14.10.2011.

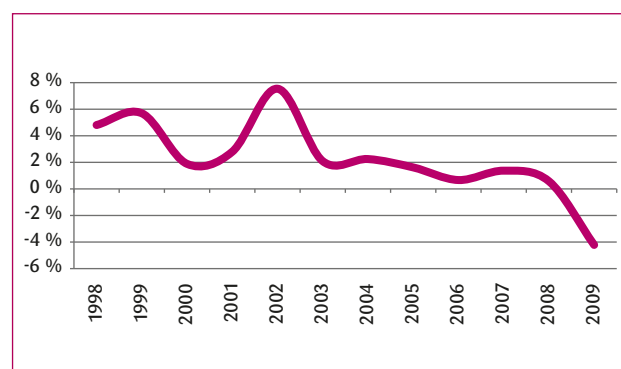
⁴ Langtidspleie, dvs. utgifter til sykehjem og hjemmesykepleie, utgjør over en fjerdedel av de norske helseutgiftene. I Sverige, for eksempel, føres utgifter til langtidspleie i sosialregnskapet. At land har ulik praksis for hvor slike utgifter føres, henger trolig sammen med uklar definisjon av langtidspleie hos OECD. Melberg anerkjenner metoden som Jensen og medarbeidere brukte i 2010 for å justere for langtidspleie (Melberg 2011:2-3).

2. UTGIFTER TIL HELSETJENESTER I NORGE

2.1 Vekst i helseutgifter

Internasjonale sammenlikninger av veksten i helseutgiftene beregnes i nasjonal valuta slik at svingninger i valutakursene ikke skal påvirke resultatet. Ved å benytte faste priser unngår en at forskjellig prisutvikling påvirker sammenlikningen mellom landene. Beregnet på denne måten, viser OECD sine tall at Norge har hatt en relativt lav vekst i helseutgifter per innbygger.

Figur 1. Årlig vekst i helseutgifter per innbygger i prosent av fjorårets utgifter.

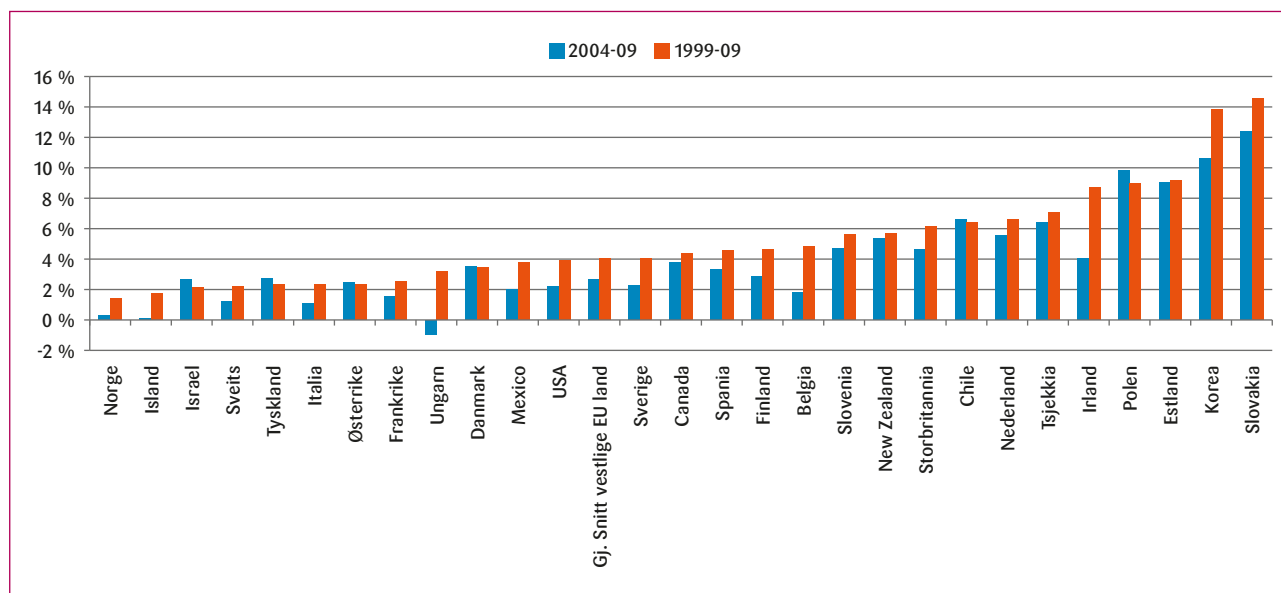
Kilde: SSB⁵

Av figur 1 ser en at den årlige veksten i helseutgifter per innbygger avtar over tid og at den fra 2008 til 2009 faktisk er negativ. I perioden 1999 til 2009 er gjennomsnittlig årlig vekst 1,7 prosent. I perioden 2004 til 2009 er veksten 0 prosent.

Figur 2 viser gjennomsnittlig årlig vekst i helseutgifter per innbygger siste 5 og 10 år for flere land. I perioden 1999 til 2009 var gjennomsnittlig vekst ca. 4 prosent per år for de vesteuropeiske landene. I samme periode hadde Norge en vekst på 1,4 prosent. Ingen andre land hadde så lav vekst i helseutgiftene i denne perioden.

⁵ Tilgjengelig på: http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/hovedtabellHjem.asp&KortnavnWeb=helsesat. Data tatt ut oktober 2011.

Figur 2. Vekst i totale helseutgifter per innbygger 1999–2009 og 2004–2009, basert på nasjonal valuta og faste 2000 priser.

Kilde: OECD.

I perioden 2004 til 2009 har den årlige veksten i helseutgifter gått betydelig ned i forhold til i perioden 1999 til 2009. Gjennomsnittet for den årlige veksten i de vestlige EU landene falt fra 4,0 til 2,7 prosent, men med 0,3 prosent årlige vekst var Norge også i denne perioden blant landene med lavest vekst.

Dette gir et annet bilde av situasjonen enn det SSB skriver i helseregnskapet for Norge 2009: «Helseutgiftene fortsetter å øke, ...» og at «Målt i faste priser, har den gjennomsnittlige veksten i totale helseutgifter vært om lag 2,4 prosent de siste ti årene frem til og med 2009.» (Statistisk sentralbyrå, 2011)

2.2 Internasjonale sammenlikninger

2.2.1 Kjøpekraftsparitet

For sammenlikning av helsekostnader på tvers av landegrensene konstruerer Europakommisjonens statistikkontor (EUROSTAT) en «varekurv» som består av de samme produktene i alle land (Eurostat and OECD, 2005:223; Svennebye, 2005:21). Prisen på varekurven, som blir satt på grunnlag av undersøkelser hvert tredje år, blir en slags «vekslingskurs» for denne typen varekurv landene i mellom. Koster den 1 Euro i Tyskland og 13 kroner i Norge, blir kjøpekraftspariteten mellom Norge og Tyskland lik 13.

Grunnen til at OECD bruker BNP-basert paritet også for helseutgifter er, i følge Melberg (2011:8), en tidligere studie som konkluderte med at deres helsespesifikke paritet

hadde for dårlig reliabilitet og validitet. EUROSTAT publiserer egen kjøpekraftsparitet for helsetjenester.⁶ Selv om den også har mulige feilkilder⁷, representerer den trolig en forbedring og et nyttig verktøy for sammenlikning av norske og andre lands helseutgifter og for studier av kostnadsdrivende faktorer.

Prisen på varekurven for helsetjenester er satt sammen av kostnader for innsatsfaktorer fra en rekke personellgrupper, farmasøytiske produkter, tannhelsetjenester, medisinsk utstyr og terapeutiske prosedyrer. Kostnadene innhentes fra både offentlige, private og frivillige tjenesteleverandører. Gjennomsnittsprisen for de 27 medlemslandene i EU danner basispariteten, som på den måten blir lite avhengig av forholdene i ett enkelt land.

Det er flere problemer knyttet til OECD sin BNP-relaterte paritet. En viktig innvending er at prisen på deres varekurv ikke er representativ for helsetjenester. Lønnsutgifter til personell utgjør en langt høyere andel av helseutgifter enn av BNP. Da blir forskjeller i reallønn mellom landene en betydelig feilkilde. En helsespesifikk paritet korrigerer for reallønn og fanger opp forskjeller i kostnadsnivå for helsetjenester mellom landene i større grad enn det paritet

⁶ Tilgjengelig på Internett: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/purchasing_power_parities/data/database. Data tatt ut oktober 2011.

⁷ Se f. eks.: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/prc_ppp_esms.htm#accuracy. Pkt. 14.1. Lest 28.12.2011.

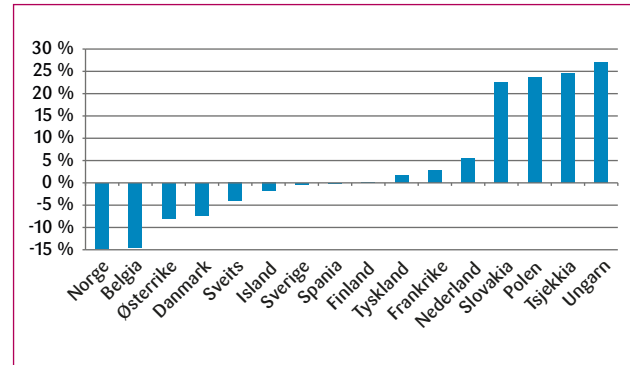
basert på BNP gjør. Forenlig med dette ser en tendens til at helseutgiftene beregnet med helseparitet faller for land med høyt og øker for land med lavt inntektsnivå.

For eksempel viser Svennebye (2011: Figur 2) at etter justering for prisnivå er gjennomsnittslønnen i Norge fremdeles 16 prosent høyere enn i Sverige. Når helseutgiftene korrigeres vha. helsespesifikk paritet, reduseres de norske utgiftene til svensk nivå. Resultatet er som forventet og tyder på at det er riktigere å bruke helsespesifikk enn BNP-basert paritet for sammenlikning av lands helseutgifter.

2.2.2 Helseutgifter per innbygger målt med kjøpekraftsparitet for helsetjenester

Av figur 3 ser en at Norge og Belgia får redusert sine helseutgifter (og volumet av helsetjenestene) med omtrent 15 prosent mens de tidligere østblokklandene, Slovakia, Polen, Tsjekkia og Ungarn får økt sine utgifter med over 20 prosent når en bruker Eurostats paritet for helsetjenester i stedet for OECDs BNP-baserte paritet.

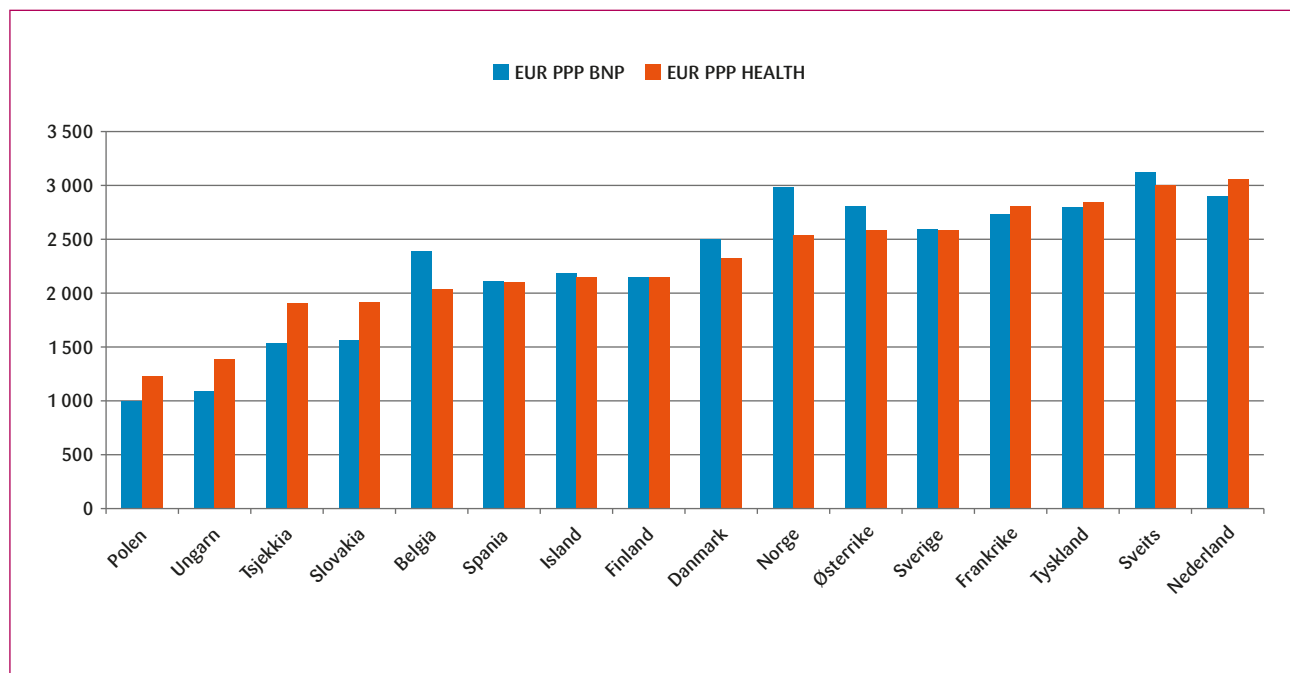
Figur 3. Endring i helseutgifter for 2009 ved bruk av kjøpekraftsparitet for helsetjenester i stedet for BNP-basert paritet.

Kilde: Eurostat og OECD.

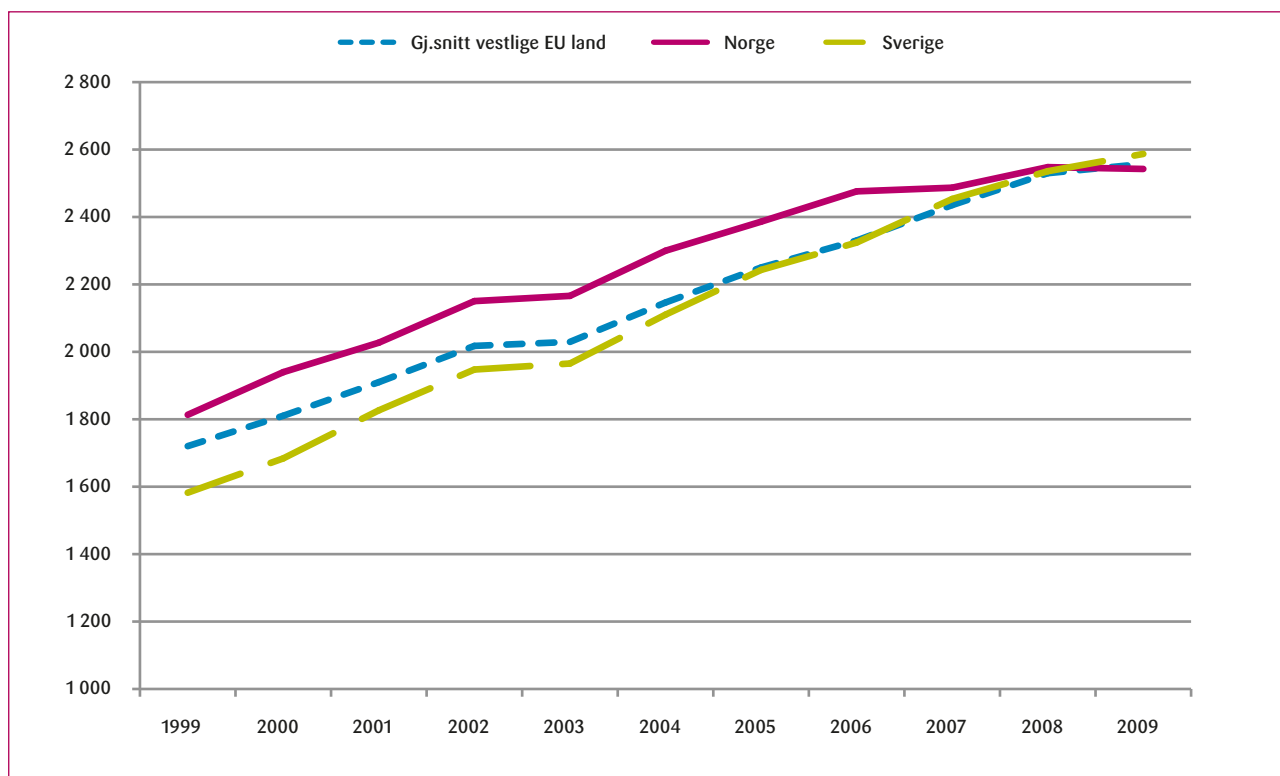
Figur 4 viser samlede utgifter til helsetjenester pr innbygger beregnet med både PPP Health og PPP BNP rangert etter utgifter beregnet med PPP Health. Norske helseutgifter målt med PPP Health og justert for langtidspleie ligger på gjennomsnittet for de vestlige EU landene, sammen med Sverige, Danmark og Østerrike. Landene med de høyeste helseutgiftene er Nederland, Sveits, Tyskland og Frankrike. Nederst ligger Finland, Island og Belgia og de tidligere østblokklandene.

Figur 4. Totale helseutgifter eksklusiv langtidspleie beregnet med forskjellig paritet (EUR PPP Health og EUR PPP BNP) for 2009.

Kilde: OECD og Eurostat.

Figur 5. Totale helseutgifter per innbygger beregnet med EUR PPP Health. Vestlige EU land er Østerrike, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Island, Nederland, Spania og Sveits.

Kilder: PPP Health – Eurostat; Helseutgifter, andel langtidspleie og populasjonstall – OECD.

2.2.3 Utvikling av relative forskjeller i helseutgifter

Innholdet i varekurvene en bruker i paritetsundersøkelsene kan endre seg over tid avhengig av hva som defineres som representativt forbruk (Svennebye, 2005:23). Men selv om en ikke justerer for dette, er utviklingen av forskjellene mellom landene over tid interessant.

Figur 5 viser at rundt årtusenskiftet lå Norge noe over Sverige og gjennomsnittet for de vestlige EU-landene. I 2007 ble Norge tatt igjen av Sverige og de vestlige EU-landene, og i 2009 ble vi passert. Dette betyr at veksten i helseutgifter de siste 10 år er lavere for Norge enn for land det er naturlig å sammenlikne oss med. Fra 2008 til 2009 gikk utgiftene faktisk litt ned i Norge i forhold til både vestlige EU land og Sverige.

Sintef og Frischsenteret beskriver en helt annen utvikling i sin rapport «Spesialisthelsetjenesten i Norden» (2011) om de norske helseutgiftene: «Målt per innbygger synes forskjellene store og økende. Alle landene har hatt en sterk vekst de siste 15 år og Finland har hele tiden ligget

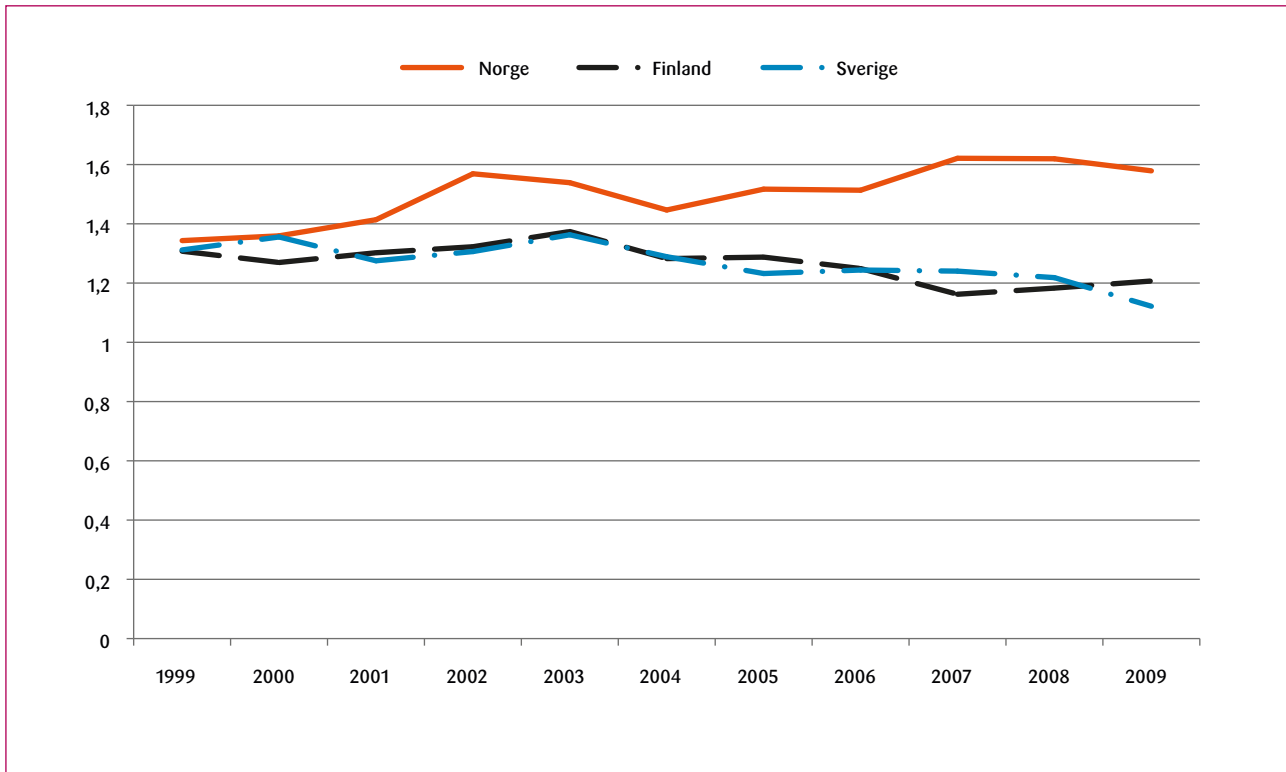
under nivået i Sverige, Danmark og Norge» (Kaltseth m. fl., 2011:14–15).

2.2.4 Faktorer som forklarer kostnadsnivået

Kjøpekraftsparitet for helsetjenester delt på valutakurs for Euro gir kostnadsnivå for helsetjenester. I figur 6 vises utviklingen i relativt kostnadsnivå for Norge, Sverige og Finland. Her ser en at Norge skiller seg ut. Mens Sverige og Finland har redusert kostnadsnivået i perioden 1999 til 2009, har vårt kostnadsnivå steget betydelig i samme tidsperiode.

Siden personellutgifter utgjør en relativt stor andel av totale helseutgifter, har lønnsutviklingen avgjørende betydning. Det finnes imidlertid ikke tilgjengelige tall for lønnsutviklingen for ansatte i helsesektoren. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene i Arbeidsdepartementet publiserer tall for relativ brutto timelønn for industrien i Norge sammenliknet med andre land i rapporten «Om inntektsgrunnlaget for lønnsoppgjørene 2011»

Figur 6. Relativt kostnadsnivå for helsetjenester 1999 til 2009 for utvalgte land målt mot EU. Gjennomsnittet for de 27 EU-landene er 1.

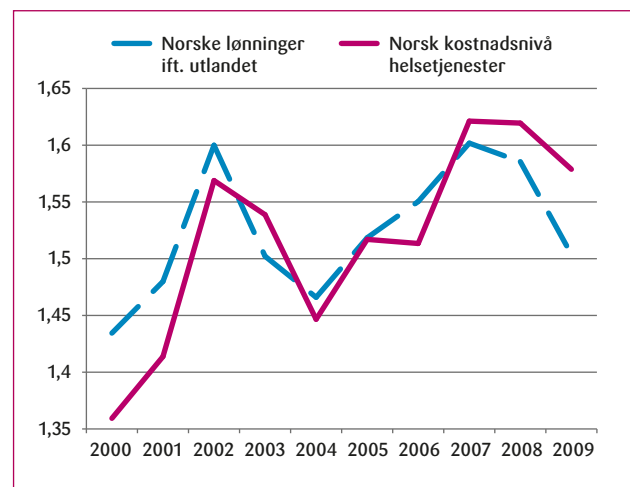
Kilde: Eurostat

(Arbeidsdepartementet, 2011:72–73). Antagelig avspeiler lønnsutviklingen i industrien lønnsnivået i helsesektoren.

Figur 7 viser kostnadsnivået for helsetjenester relatert til lønnsnivået i industrien over tid. Som ventet er der signifikant korrelasjon mellom lønnsnivået og helsetjenestekostandene ($r=0.86$; $p<0.01$).⁸ Av figuren ser en at lønnsendringene kommer litt før endringene i kostnadsnivået, forenlig med at det er lønnsendringene som er det primære og den drivende faktoren i denne sammenhengen. For antall årsverk i spesialisthelsetjenesten og den kommunale helse- og omsorgstjenesten har vi tilgjengelige tall kun for perioden 2003–2009 (Helsedirektoratet, 2011:68–69). Verken disse tallene for antall årsverk eller vekst i helseutgifter per innbygger (omtalt i kapt 2.1) korrelerer signifikant ($p>0,05$) med kostnadsnivået.

⁸ OECD publiserer bruttolønn for enpersonshusholdninger med fulltidsjobb for flere land, inkludert de opprinnelige 15 EU-landene og Norge (tilgjengelig på: <http://www.oecd.org/dataoecd/14/7/47529515.xls>). For disse EU-landene finnes det en egen paritet for helsetjenester som gir tilsvarende resultater for forholdet mellom lønnsutvikling og kostnadsnivå for helsetjenester.

Figur 7. Norsk kostnadsnivå for helsetjenester og norske lønninger i industrien i forhold til utlandet i perioden 1999–2009.

Kilde: Eurostat og Arbeidsdepartementet (2011).

Kostnadsnivået har økt noe mer enn det lønnsnivået skulle tilsi. Det kan ha flere årsaker, for eksempel helseforetaksreformen, pensjonsendringen i 2007 og finanskrisen i 2009. Arbeidsledighet kan påvirke landenes kostnads- og lønnsnivå forskjellig.

2.2.5 Volum av helsetjenester

EUROSTAT har definert prisen på en standardisert varekurv av helsetjenester i ulike land. Ved hjelp av disse prisene, kan en beregne volumet av helsetjenester (utgift = pris per enhet ganger volum).

Den årlige veksten i helseutgiftene per innbygger (omtalt i kapt. 2.1) er klart relatert til volumet av helsetjenester ($r=-0,66$; $p<0,03$). Antall årsverk, men ikke lønnsnivået ($p>0,05$), korrelerer sterkt med volum av helsetjenester ($r=0,94$; $p<0,01$).

2.3 Helseutgiftenes andel av BNP

Helseutgiftene utgjør en stor andel av et lands nasjonalbudsjett og det er hele tiden spørsmål om hvor stor andel av landenes samlede inntekter som skal brukes på helse. Blant OECD landene er det store forskjeller. I perioden

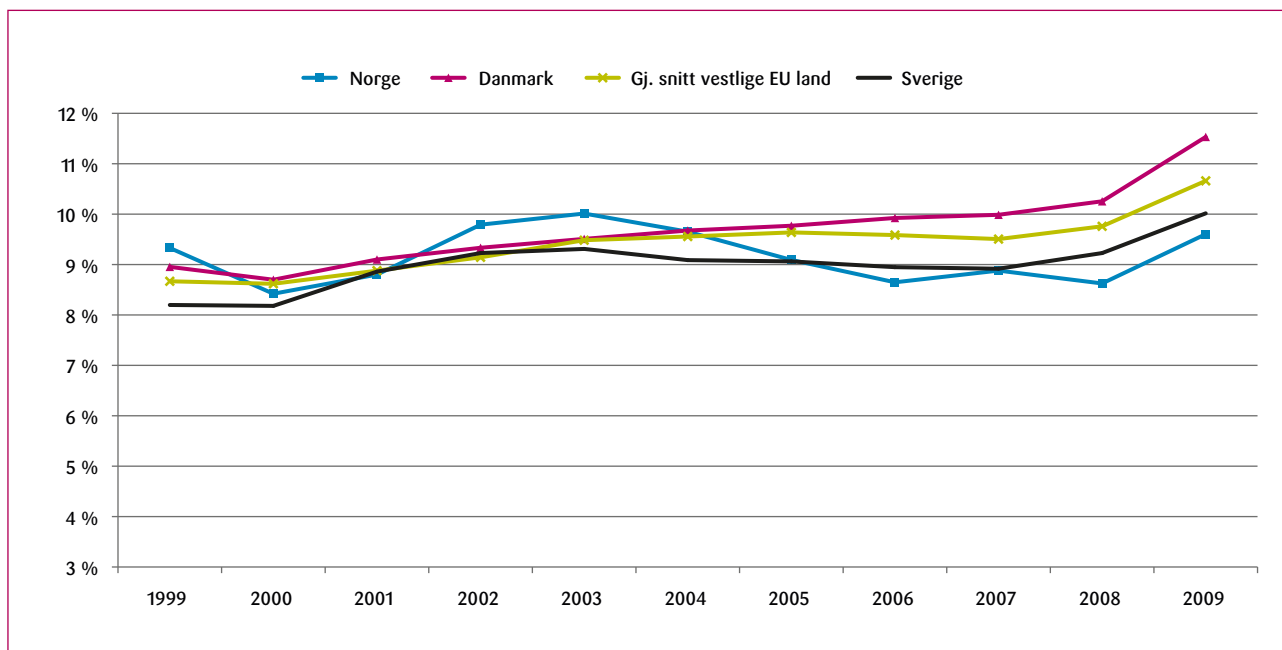
2004–09 varierer andelen mellom 5 og 16 prosent. Norge ligger med sine 9,1 prosent på gjennomsnittet. De vestlige EU landene (uten Luxemburg) har i gjennomsnitt 9,5 prosent.

Figur 8 viser helseutgiftenes andel av BNP år for år i perioden 1999–2009. I motsetning til Norge, bruker de vestlige EU landene en stadig større andel av BNP på helse. På tross av den generelle tendensen er det store forskjeller mellom landene. I figur 8 er dette eksemplifisert med Sverige, som ligger under EU-snittet, og Danmark, som ligger over gjennomsnittet for de vestlige EU-landene. Sverige har holdt et mer stabilt nivå, mens Danmark har økt sin andel noe hvert år.

Justering for langtidspleie har store konsekvenser for Norges rangering. Figur 9 viser helseutgifter, eksklusive utgifter til langtidspleie, som andel av BNP for de EU-landene som har tall. Her ser en at andelen av BNP, som helse-tjenestene (bortsett fra langtidspleie) utgjør, er 7,1 prosent.

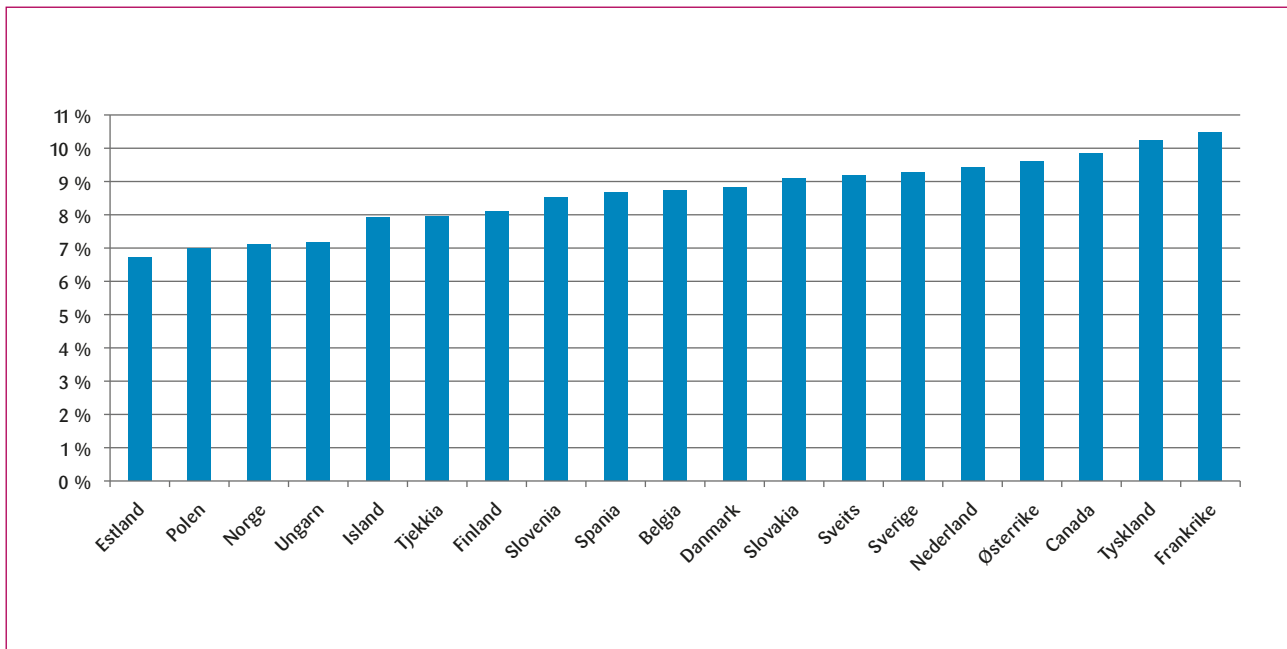
De fleste land eksporterer tilnærmet like mye som de importerer. Noen land, som Norge, Sveits og Tyskland, har

Figur 8. Utvikling av totale helseutgifter som prosent av BNP. Vestlige EU land er Østerrike, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Italia, Nederland, Spania, Sverige, Sveits og Storbritannia. Øvrige EU land mangler opplysninger.

Kilde OECD.

Figur 9. Helseutgiftene eksklusiv langtidspleie som prosent andel av BNP i 2009.

Kilde OECD.

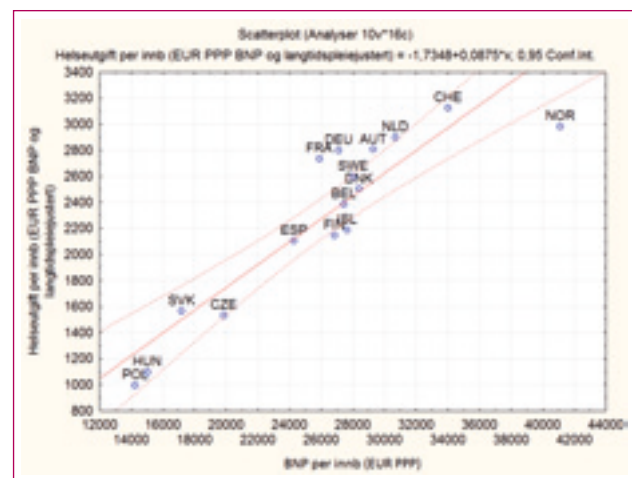
store handelsoverskudd mot utlandet. Det kan være slik at hele eller deler av landenes inntekter ikke brukes, men investeres eller spares. Siden BNP er all verdiskapning i et land, sier det lite om forbruket. Eksempelvis brukte vi i Norge 86,5 prosent av BNP i 2009 og 86,7 prosent i 2010 (Det kongelige finansdepartement, 2011:165).⁹ For bedre sammenlikninger med andre land bør en også justere for prosent forbruk. På tross av at slik justering mangler, ligger Norge lavt i forhold til andre land.

2.4 Samvariasjon mellom BNP per innbygger og helseutgifter

I «OECD health at a glance 2010 Europe» vises en klar tendens til at helseutgiftene øker når BNP øker (OECD, 2010:105). Norge har høyt BNP og helseutgiftene er i følge denne analysen på forventet nivå.

En ser av figur 10 at Norge avviker med høyt BNP og lave helseutgifter etter justering for langtidspleie. Frankrike, Tyskland og Østerrike er land med BNP per innbygger nær gjennomsnittet, men bruker betydelig mer på helse.

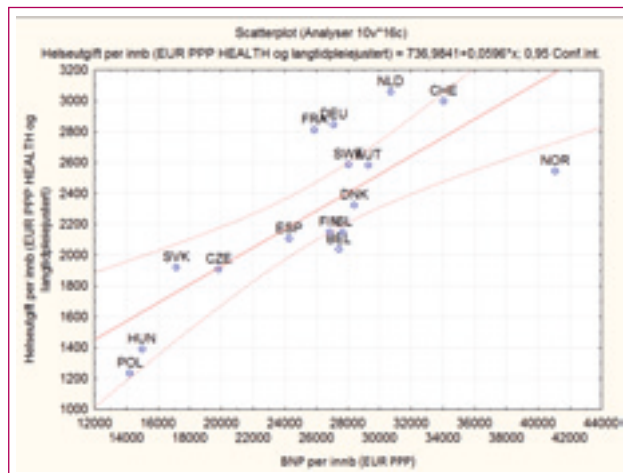
Figur 10. Totale helseutgifter per innbygger eksklusiv langtidspleie (y-akse) og BNP per innbygger (x-akse). Begge i EUR PPP BNP. 2009.

I figur 11 vises tilsvarende forhold dersom en bruker EUR PPP Health som paritet for helseutgiftene.

⁹ I nasjonalregnskapet er dette betegnet som "Innenlandsk sluttanvendelse" som består av alt konsum, bruttoinvestering i fast realkapital, lagerrendring og eksport. Tilgjengelig på: <http://www.ssb.no/09/01/begreper/>

Figur 11. Totale helseutgifter per innbygger eksklusiv langtidspleie i EUR PPP Health relatert til BNP per innbygger i EUR PPP BNP. 2009.

Sammenliknet med andre land er volumet av norske helse-tjenester eksklusivt langtidspleie relativt lavt. For å komme på nivå med land som Frankrike, Tyskland, Sverige, Østerrike, Sveits og Nederland må helseutgiftene økes med minst 10 prosent. For å bli best i Europa må økningen være minst 20 prosent.

3. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

Tidligere sammenlikninger, som viser at Norge har relativt høye helseutgifter, er basert på korrigeringer vha. kjøpekraftsparitet for BNP. Når en korrigerer vha. kjøpekraftsparitet for helsetjenester, slik flere mener er riktig, er de norske helseutgiftene under gjennomsnittet for de vestlige EU landene. Den viktigste grunnen til dette er det høye lønnsnivået i Norge og at lønninger betyr mye mer for helseutgiftene enn for BNP.

Beregnet med kjøpekraftsparitet for helsetjenester har en gruppe mellom europeiske land (Sveits, Holland, Tyskland, Frankrike) de høyeste helseutgiftene. De nordiske landene ligger i en mellomgruppe med Sverige på topp, Norge og Danmark i en mellomposisjon og Finland lavest. De sydeuropeiske land har litt lavere utgiftsnivå enn de nordiske land, mens de østeuropeiske landene har lavest utgifter.

I perioden 1999 til 2009 har volumet av helsetjenester i Norge utviklet seg svakere enn gjennomsnittet for de vestlige EU landene. Norge har nå et lavere volum av helsetjenester per innbygger enn gjennomsnittet for vestlige EU land.

Norge er blant landene som bruker lavest andel av BNP på helse. For å komme på nivå med land det er naturlig å sammenlikne oss med (Frankrike, Tyskland, Sverige, Østerrike, Sveits og Nederland), må Norge øke volumet (og dermed kostnadene) av helsetjenester med 10 prosent. For å bli best i Europa må volumet økes med minst 20 prosent.

LITTERATUR:

Arbeidsdepartementet (2011): Grunnlaget for inntekstoppgjørene 2011. Endelig hovedrapport fra Det tekniske beregningsutvalget for inntekstoppgjørene. Oslo: Arbeidsdepartementet. Tilgjengelig: http://www.regjeringen.no/upload/AD/publikasjoner/rapporter/2011/TBU_2011_endelig.pdf (Lest des. 2011)

Det kongelige finansdepartement (2011): Meld. St. 1 (2011–2012) Melding til Stortinget. Nasjonalbudsjettet 2012. Oslo: Det kongelige finansdepartement. Tilgjengelig: <http://www.regjeringen.no/pages/35169344/PDFS/STM201120120001000DDDPDFS.pdf> (Lest des. 2011)

Det kongelige helse- og omsorgsdepartement (2011); Prop. 1S (2011–2012) Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak). For budsjettåret 2012. Oslo: Det kongelige helse- og omsorgsdepartement. Tilgjengelig: <http://www.regjeringen.no/pages/35168389/PDFS/PRP201120120001HODDDDPDFS.pdf> (Lest nov. 2011)

Eurostat and OECD (2005): Methodological manual on purchasing power parities. Annex 5, Part 1, v.3. Office for Official Publications of the European Communities, European Communities/OECD. Tilgjengelig: <http://www.oecd.org/dataoecd/59/10/37984252.pdf> (Lest nov. 2011)

Helgeland, Jon og Nguyen, Khang Ngoc (2009): Norsk helsetjeneste sammenliknet med andre OECD-land. Notat fra Kunnskapssenteret. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. Tilgjengelig: <http://www.kunnskapssenteret.no/publikasjoner/8031.cms> (Lest nov. 2010)

Helsedirektoratet (2011): Nøkkeltall for helsesektoren. Rapport 2010. Oslo: Helsedirektoratet. Tilgjengelig: <http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/nokkeltall-for-helsesektoren-2010/Sider/default.aspx> (Lest Mai 2011)

Jensen, B. S. Østre og U. Hagen (2010): Helsesektorens økonomiske og organisatoriske utfordringer. Forskningsrapport 2010. Høgskolen i Hedmark.

Kaltseth, B. K. S. Anthun, Ø. Hope, S. A. C. Kittelsen og B. A. Persson (2011): Spesialisthelsetjenesten i Norden. Sykehusstruktur, styringsstruktur og lokalarbeidsorganisering som mulig forklaring på kostnadsforskjeller mellom landene. Rapport Helse. Trondheim: Sintef Teknologi og samfunn. Tilgjengelig: <http://www.sintef.no/speshnorden> (Lest nov. 2011)

Melberg, Hans Olav (2011): Some problems with international comparisons of health spending – and a suggestion about how to quantify the size of the problems. Health economics research programme, Working paper 2011: 4. University of Oslo. Tilgjengelig: http://www.med.uio.no/helsam/forskning/nettverk/hero/publikasjoner/skriftserie/2011/2011_4.pdf (lest nov. 2011)

OECD (2010): Health at a Glance: Europe 2010. OECD Publishing. Tilgjengelig: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2010_health_glance-2010-en (Lest nov. 2011)

Statistisk sentralbyrå (2011): Helseutgiftene fortsetter å øke. Nasjonalregnskap, Helseregnskap 1997–2009. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig: <http://www.ssb.no/helsesat/> (Lest 12.10.2011)

Svennebye, Lars H. (2005): «Prisnivåjustering av lønnsnivå i internasjonale sammenlikninger», Økonomiske analyser 2/2005. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig: <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200502/svennebye.pdf> (Lest 10.10.2011)

Svennebye, Lars H. (2011): Lønnsnivå og kjøpekraft i OECD-landene. Vanskelig å sammenlikne kjøpekraft. SSBmagasinet. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig: http://www.ssb.no/vis/magasinet/norge_verden/art-2011-09-12-01.html. (Lest 02.10.2011)

Sørgaard, Jes (2009): International Reliability of SHA Total Expenditure on Health. Paper Nordic Health Economics Study Group (NHESG). 2009 Iceland.

FLYTTEPLANER?

Vi vet ikke om våre abonnenter flytter mer enn andre, men det virker slik. Hver måned får vi tidsskrifter i retur fordi adressaten har flyttet.

Spar oss for ekstra porto og deg selv for forsinkelser:

MELD FLYTTING!

Telefon: 22 31 79 90

E-post: post@samfunnsokonomene.no

www.samfunnsokonomene.no

DAG FLATER HWANG

Førsteamanuensis, Høgskolen i Oslo og Akershus / Docteur de l'IEP

Maurice Allais (1911–2010)¹

Maurice Allais regnes for å være en av de store samfunnsøkonomene i det 20. århundre, men hans arbeider er gjennomgående lite kjent i Norge. I artikkelen gis en presentasjon av Allais og hans virke, og den gir en kortfattet oversikt over noen av hans mest sentrale bidrag. Også hans viktigste bidrag innen andre samfunnsvitenskaper, fysikk og statistikk blir nevnt. Videre tar artikkelen opp det epistemologiske grunnsynet til Allais, hans posisjon i samfunnsøkonomiens idéhistoriske landskap, samt hans rolle som samfunnskritiker.²

70 ÅR MED FORSKNING INNENFOR ULIKE VITENSKAPELIGE DISIPLINER

Maurice Allais, en av Frankrikes mest betydningsfulle vitenskapsmenn, gikk bort i oktober 2010, i en alder av 99 år. Forskerkarrieren til ingeniøren, fysikeren, samfunnsøkonomen og samfunnsviteren Allais varte i ganske nøyaktig 70 år. Allais var den største franske samfunnsøkonomen i det 20. århundre. I tillegg til sin samfunnsøkonomiske forskning ga han bidrag innen fysikk, statistikk, vitenskapsteori, historie og flere samfunnsvitenskaper. Allais utpreget seg som en uredde vitenskapsmann; han utfordret etablerte vitenskapelige «sannheter» og tok opp kontroversielle samfunnsspørsmål. Han skrev om økonomiske systemer, den europeiske

konstruksjonen (EU), innvandring, internasjonal handel, økonomiske kriser, skattepolitikk mv. Allais skapte en lang rekke kjente og mindre kjente teorier, metoder og begrep. Her følger i stikkords form noen av bidragene som han etterlot seg: Allais-paradokset, Allais-effekten (Allais-gravitasjon), allaisisk likevekt, det allaisiske T-teoremet, velferdsteoreme, glemselsraten, den hereditær-relativistiske pengeteori, nyttemulighetskurven, overlappende generasjonsmodeller, regler for optimal kapitalakkumulasjon, prinsipper for invarians i nasjonalregnskapet³, og prinsipper for samfunnsøkonomisk kalkulasjon og optimal prisfastsettelse.

UTDANNING OG KARRIERE

I sin ungdom ønsket Allais å studere historie, men hans matematikklærer i videregående skole fikk overtalt ham til å velge ingeniørstudier. Allais tok ingeniørutdanning ved

¹ Jeg takker en anonym konsulent for meget solide kommentarer. Og takk til redaktør Torberg Falch for å ha vist oppmuntrende interesse og gitt konstruktive innspill. Høgskolen i Oslo og Akershus samt Hwang Flater Analyse takkes for avgjørende støtte til prosjektet.

² I litteraturliste etter hovedtekst står oppført et utvalg av skrifter som vi har konsultert. Skrifter som det henvises til i hovedteksten men som vi ikke har konsultert, oppgis i fotnoter.

³ Invarians betyr her at regnskapsaggregatenes verdier ikke avhenger av samfunnets institusjonelle organisering.

de to høyskolene Ecole Polytechnique (1931–1933) og Ecole des Mines de Paris (1934–1936), samt eksamen for de to første årene av juridikum ved Universitetet i Paris. I 1949 avla han en ingeniørdoktorgrad ved det naturvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Paris. Allais regnet seg selv som autodidakt i samfunnsøkonomi.

De første årene av sin yrkeskarriere virket Allais hovedsakelig i den franske bergverksforvaltningen, samtidig som han forsket innenfor flere fagdisipliner og leste seg opp på samfunnsøkonomi. Fra 1944 og fram til 1980-tallet hadde han ulike stillinger som professor og forskningsdirektør i samfunnsøkonomi, i første rekke ved Ecole des Mines, den franske forskningsinstitusjonen CNRS, Statistisk institutt ved Universitetet i Paris (fram til 1968) og Université Paris X Nanterre (etter at det gamle Paris-universitetet ble splittet opp i flere universiteter). Allais ble tildelt flere titalls priser og utmerkelser, hvorav noen av de mest anerkjente er Det franske vitenskapsakademiets pris for den mest betydningsfulle bok i samfunnsøkonomi de siste seks år (1954), gullmedaljen⁴ til CNRS for sin samlede vitenskapelige produksjon (1978) og Nobels minnepris i økonomi (1988) for sitt «pionnerarbeid i markedsteori og effektiv ressursbruk»⁵. I 1990 ble han utnevnt til akademiker ved Académie des Sciences Morales et Politiques, det franske vitenskapsakademiet for samfunnsvitenskapene.

SAMFUNNSØKONOMEN⁶

I 1943 publiserte Allais på eget forlag det monumentale verket *A la recherche d'une discipline économique*, på 920 maskinskrivne sider, som i senere utgaver har fått tittelen *Traité d'économie pure*. Allais hadde som ambisjon å syntetisere og presisere marginalistisk markedsteori, samt å lage en stringent og konsistent matematisk formulering av denne teoretiske konstruksjonen. Han analyserte betingelsene for «maksimal samfunnsmessig effektivitet» for en økonomi og gjorde rede for stabiliteten ved generell likevekt i en walrasiansk markedøkonomi. Han utledet *ekvivalensteoremene*, som vi i Norge kaller «de to

velferdsteoremene»⁷. Allais (1994, introduksjonen, p. 88) formulerer seg slik: «teoremet om samfunnsøkonomisk lønnsomhet omfatter to proposisjoner: enhver situasjon med maksimal effektivitet er en likevektssituasjon i en markedøkonomi; enhver likevektssituasjon i en markedøkonomi er en situasjon med maksimal effektivitet».

Allais utga i 1947 boka *Economie et intérêt*⁸, et banebrytende verk i kapitalteori. En hovedmålsetting var å lage en syntese av klassisk og keynesiansk renteteori, samt å innlemme denne i den generelle likevektsmodellen fra 1943, gjennom å videreutvikle likevektsmodellen i intertemporal retning. Blant fruktene av dette arbeidet finner vi de såkalte modellene med overlappende generasjoner⁹, der Allais viste at ved å ta hensyn til at det eksisterer flere generasjoner, får man en mer presis forståelse av samfunnsøkonomiske sammenhenger; og dette har betydning for samfunnets optimale ressursbruk og innretningen av forbruket over tid. Sentralt i *Economie et intérêt* står studiet av «kapitalregimet» i en økonomi. Allais viste at i en sta-

⁷ Flere hadde tidligere reflektert rundt problematikken, herunder Léon Walras (1834-1910), Vilfredo Pareto (1848-1923) og Oskar Lange (1904-1965). Allais var imidlertid den første som ga en stringent matematisk framstilling av at en økonomi som kan «desentraliseres» i henhold til en optimeringsatferd hos alle enkeltaktører, vil føre fram til maksimal samfunnsøkonomisk effektivitet. Han viste at til enhver optimal tilstand vil det eksistere et prissystem og en inntektsfordeling knyttet til en desentralisert økonomi med markedskonkurranse, enten alle produsentene har fallende faktorutbytte, eller det fins et lite antall produsenter som har tiltakende faktorutbytte (i det sistnevnte tilfelle må det stilles visse krav til prisfastsettelse og beskatning). Allais foretar ingen stringent analyse av betingelsene for at generell likevekt eksisterer, hvilket var gjort tidligere av Abraham Wald (1902-1950) i en serie av arbeider på 1930-tallet, herunder «Über einige Gleichungssysteme der mathematischen Ökonomie», *Zeitschrift für Nationalökonomie*, vol. 7, 1936, 637-670. Allais, som ikke kjente til arbeidene til Wald, viste imidlertid at en likevektstilstand vil være stabil under visse betingelser (Allais uttrykte senere at han ikke var fornøyd med sin demonstrasjon, fordi han hadde begått en «teknisk feil», ved å velge en funksjon som ikke var differensiabel i ethvert punkt av definisjonsområdet). Tilsvarende analyser gis senere i en annen (og mer aksiomatisk) matematisk drakt av Kenneth J. Arrow (1921-) og Gérard Debreu (1921-2004), jf. bl.a. deres felles artikkel «Existence of an equilibrium for a competitive economy», *Econometrica*, vol. 22 (3), 1954, 265-290. Arrow-Debreu skiller seg fra Allais anno 1943 bl.a. ved en avgrensning av modellen til fullkommen konkurranse, og ved å gjøre forenklerende forutsetninger om konveksetet, slik at man kan omgå komplikasjoner som følger av andreordenbetingelsene (Arrow-Debreu forutsatte konveksetet både i konsumsfæren og i produksjonssfæren, mens Allais forutsatte konveksetet bare i konsumsfæren).

⁸ *Economie et intérêt*, Imprimerie Nationale, Paris 1947.

⁹ En annen kjent referanse som hadde stor betydning for den videre utviklingen av modeller med overlappende generasjoner, er Paul A. Samuelson: «An exact consumption-loan model of interest with or without the social contrivance of money», *Journal of Political Economy*, vol. 66 (6), 1958, 467-482. Mens Allais utviklet en produksjonsmodell med fokus på tilpasningen av produksjon til forbruk, utviklet Samuelson en byttemodell med fokus på overføringer mellom generasjoner (Malinvaud, 1986, p. 104). Ifølge Malinvaud (1987, p. 105) kan de to bidragene betraktes som komplementære.

⁴ Allais var den første samfunnsøkonomen som mottok denne gullmedaljen. Siden har kun én annen samfunnsøkonom mottatt CNRS-gullmedaljen, nemlig Jean Tirole (1953-) i 2007.

⁵ Jf. pressemeldingen som det svenske vitenskapsakademiet sendte ut i forbindelse med tildelingen av Nobels minnepris i 1988 (Allais, 1994, p. 901).

⁶ Dette avsnittet er redigert på grunnlag av en rekke kilder. Her oppgis et utvalg av de viktigste: Allais (1972, 1989a, 1989b, 1994), Diemer (2011), Diemer og Guillemin (2010), Gomez (2009), Grandmont (1989), Guerrien (1995), Lecarpentier (1993), Malinvaud (1986), Munier (1986) og Prat (1999).

sjonær økonomi oppnås maksimal nasjonalinntekt ved et rentenivå lik null. I senere arbeider presiserte Allais optimalitetsbetingelsene for en økonomi i vekst; og i et bidrag fra 1963¹⁰ mente Allais å finne støtte for antakelser om at det er gevinster fra konkurransemekanismene samt forbedringer i befolkningens kompetanse som i hovedsak skaper økonomiske framskritt, mens kapitalmengden spiller en mer nøytral rolle (Munier, 1986, pp. 22–23).

På 1960-tallet brøt Allais med den walrasianske tilnærmingen til generell likevekt, som han mente er for restriktiv og mangler realisme. En viktig innvending mot Walras-tradisjonen var dens forutsetning om at en sentral markedsadministrator skal bistå markedsaktørene med å finne fram til prisene som skaper likhet mellom etterspurt og tilbudt kvantum. Allais utformet sin modell slik at handel ikke er avhengig av at det i forkant foretas en sentral koordinering av prissystemet. I allaisisk teori foregår handelen kontinuerlig til ulike priser, under hele prosessen fram til likevekt. Likevektssituasjonen blir realisert, når aktørene ikke (lenger) oppnår en gevinst ved å gjøre ytterligere transaksjoner.

Et annet forskningsfelt som Allais viet betydelig oppmerksomhet, er pengers tilbud og etterspørsel¹¹. I hans såkalte HRL-teorier, der HRL står for «*hereditær, relativistisk og logistisk*», introduseres begrep som «*glemselsrate*» og «*psykologisk tid*». Glemselsraten inntar en funksjon i forhold til fortiden tilsvarende den funksjonen som diskonteringsraten innehar i forhold til framtiden. Poenget er at økonomiske disposisjoner avhenger ikke bare av framtid men også av fortid, og glemselsraten uttrykker at den nære fortid vektlegges sterkere enn den fjernere fortid. Selv om minnet om fortiden svekkes etter hvert som årene skrider fram, kan begivenheter langt tilbake i tid likevel ha større innflytelse på nåtid og framtid enn begivenheter som tilhører den nære fortid. Det er fordi aktørene tar i betraktning også *viktigheten* av de ulike begivenhetene. Psykologisk sett har altså tid en relativ dimensjon, og dette forklarer at fysisk tid kan oppfattes ulikt, avhengig av begivenheten (aktiviteten) og omstendighetene rundt denne. Allais skilte

derfor mellom to former for tid, den fysiske tid, slik vi normalt registrerer og beregner tiden, og den psykologiske tid, som reflekterer vår oppfatning av tid og tidens betydning i tilknytning til en konkret situasjon. Den psykologiske tid vil kunne uttrykkes som den fysiske tid korrigert for glemselsraten, eller mer presist korrigert for forholdet mellom glemselsraten på et gitt tidspunkt (avhengig av kontekst) og en grunnleggende (konstant) glemselsrate, som universelt gjelder for menneskelig glemsel (Allais, 1972, pp. 40–55; Lecarpentier, 1993, pp. 40–41; Prat, 1999, pp. 182–185).

Allais gikk inn for at bankenes kredittgivning fullt ut må være fundert på innskuddsmidler. Allais påpekte at et hovedproblem ved å skape penger gjennom bankkreditt som ikke er 100 % basert på innskuddsmidler, er at kredittgiverne frambyr en verdi som de selv ikke har skapt, og dermed tilegner de seg en monetær grunnrente. Slik kreditt kan økonomisk sett sidestilles med virksomheten til en falskmyntner. Bankkreditt som ikke fullt ut er basert på innskuddsmidler, utgjør dessuten en kilde til økonomisk ustabilitet. Allais ønsket reformer i bank- og kredittsektoren, slik at banker som forvalter sparekonti ikke skal kunne ha en samlet utlånsportefølje som overstiger innskuddsmidlene, og der systemet utformes slik at den monetære grunnrenta tilfaller staten på vegne av fellesskapet.

Maurice Allais la ned et betydelig arbeid i studiet av økonomiske kriser, ikke minst depresjonen på 1930-tallet og Vestens finanskriser i slutten av 1980-årene. Børskrisa høsten 1987 varslet han med rimelig god treffsikkerhet (Harribey, 1989; Marlin, 1989, p. 8). Blant annet begrunnet Allais dette med en digitalisert og *kontinuerlig* børs-handel, som nylig var blitt innført. Han mente at en slik handelsform ville skape en ustabil markedssituasjon og hva vi kan betegne som «kasinoeffekter». Allais oppfattet økonomiske kriser som uunngåelige, i den type økonomiske regimer som vi finner i Vest-Europa. Mot slutten av 1990-tallet understreket han at kredittveksten ikke er bærekraftig, og at verdensøkonomien støtter seg på en gjeldspyramide (Allais, 2002; Bourcier de Carbon, 2009; Delhommays, 2009). I utviklete økonomier som i de vestlige industriland mente Allais at den viktigste forklaringen på økonomiske kriser ligger i kredittsystemet og i ubalanser i de finansielle markedene. Vest-europeiske økonomier har i tillegg blitt dramatisk og varig svekket, ved at EU og dens institusjonelle forløpere siden 1970-tallet i stadig sterkere grad har åpnet opp for konkurranse fra andre økonomiske systemer med langt lavere betalt arbeidskraft. Allais mente at i Europa vil dype økonomiske kriser oppstå

¹⁰ «The role of capital in economic development». Bidrag til en konferanse i Roma i 1963, senere publisert som artikkel i verket *Le rôle de l'analyse économique dans la formulation de plans de développement*, Pontificia Academia Scientiarum, Roma 1965, samt i verket *The econometric approach to development planning*, North-Holland/Rand McNally, Amsterdam/Chicago 1965.

¹¹ Maurice Allais skrev en rekke arbeider om penger, kreditt og bank, ikke minst på 1960-tallet og 1970-tallet. I dag framstår en «murstein» på om lag 1300 sider som Allais sitt referanseverk på dette feltet: *Fondements de la dynamique monétaire*, Editions Clément Juglar, Paris 2001.

og høy arbeidsløshet vedvare, så lenge man fortsetter en politikk med lett tilgang til kreditt (høy gjeld), sterk innvandring og tiltakende frihandel med lavkostland (Allais, 2002).

Allais foreslo radikale endringer i skattesystemet¹². Han så behov for å beskatte forbruk samt kapital. Akkumulerte kapitalgoder kan tolkes som *formuer fra tidligere tiders verdiskapning*¹³, mens lønns- og kapitalinntekt bidrar til *dannelse av ny formue*. For å unngå en direkte beskatning av verdier som blir skapt, gikk Allais inn for å avskaffe skatt på arbeidsinntekt og bedriftsoverskudd. Ved ikke å beskatte lønnsinntekt, vil en dessuten oppnå et samsvar mellom arbeidskraftens ytelser og arbeidskraftens belønning. Noe som særpreger skatteteorien til Allais, er et han skiller mellom ulike typer av kapital(inntekter) og framhever effekten av imperfekte markeder; dette medfører at kapitalavkastning ikke er en homogen størrelse (Bozio m.fl., 2005, p. 33). I en studie av utvalgte forskningsarbeider rundt 1980 som omhandlet *reformer* i beskatningen, ble det påpekt at noe av originaliteten til Allais er hans kopling av skattereform til reformer i det monetære system, samt at han ikke bare studerer sluttstadiet for reformen men også skisserer den skrittvis prosessen fra reformens ikrafttredelse fram til sluttstadiet (Gilbert, 1982).

Allais dyrket mange samfunnsvitenskapelige disipliner og forfattet en rekke skrifter i samfunnsvitenskap – om ideologi, institusjoner, politikk og samfunnsforhold. Eksempler på dette er hans skrifter henholdsvis om «*sosiale klasser og sivilisasjoner*», «*vilkårene for den frie verdens overlevelse*» og «*om de konstitusjonelle mulighetene til å skrive ut nyvalg på en president*» (før utløpet av terminen)¹⁴. Allais var dessuten en habil historiker og idéhistoriker. Hans historiske hovedverk, som er viet økonomiske årsaker til sivilisasjonenes undergang, synes aldri å ha blitt publisert i en fullendt

versjon, skjønt det ifølge AIRAMA/Allais (2010) utkom en foreløpig utgave i 1966¹⁵.

Allais framhevet at en altfor sterk spesialisering innen samfunnsøkonomi medfører at man i for liten grad arbeider med helhet og syntese. Han mente at økonomer må skaffe seg kunnskap også i andre samfunnsvitenskaper. Ifølge Allais er det først og fremst gjennom å løfte teoriene på det syntetiske plan, at det vil være mulig for samfunnsvitenskapene å gjøre store framskritt (Allais, 2009b, p. 108). Han talte derfor varmt for tverrfaglige tilnærminger og kombinasjon av ulike vitenskaper. Allais var opptatt av å etterleve dette. Han fokuserte ofte på historiske og idéhistoriske aspekter. Allais integrerte også demografiske faktorer i flere økonomiske modeller, jf overlappende generasjonsmodeller i hans bok fra 1947, og en analyse av befolkningsoptimum i verket fra 1943. Videre var han tidlig ute med å integrere psykologiske faktorer i sine teorier; de nevnte HRL-teoriene er et eksempel på dette, og likeledes det berømte Allais-paradokset ved beslutninger under usikkerhet. Dette paradokset går ut på – ved valg mellom alternative prospekter – at rasjonaliteten som nytteforventningsteoremet foreskriver, i praksis ofte ikke gjør seg gjeldende. Empiriske eksperimenter viser nemlig at det såkalte uavhengighetsaksiomet¹⁶, som nytteforventningsteoremet bygger på, i mange tilfeller ikke er oppfylt.

Maurice Allais deltok i samfunnsdebatten i hvert fall fram til vinteren 2009–2010, under ett år før han gikk bort. Hans siste artikkel synes å ha vært publisert i mai 2010 i anledning hans 99 års fødselsdag, der årsaker til arbeidsløshet er tema¹⁷; ellers virker det som om han i det siste halvannet år av sitt liv nøyde seg med å gi et fåtall intervjuer til tidsskrifter og fagblader (Allais, 2009a; Allais, 2009b; Allais, 2010).

¹² Hans mest kjente bok innenfor denne tematikken er *L'impôt sur le capital & la réforme monétaire*, Hermann Editeurs, Paris 1977.

¹³ Skatt på varige kapitalgoder kan sies å være prisen å betale for privat eiendomsrett, eller prisen for at en person skal kunne fortsette å nyte i fred (uten å tilbakeføre til fellesskapet) de goder eller materielle privilegier som han/hun har ervervet i tidligere tider (slik vi tolker Allais, kan formuesgoder sies å utgjøre materielle privilegier).

¹⁴ Referansene til de nevnte skrifterne er: "Classes sociales et civilisations", *Economies et Sociétés*, serie HS, no 17, mars 1974, 285-377; "Le bilan d'une politique et les conditions de survie du monde libre", *Monde Nouveau*, desember 1956, no 20, 55-98; *Rendre constitutionnellement possible une élection présidentielle anticipée*, Publications de l'Institut de France, Paris 1993.

¹⁵ 1966-utgaven har tittelen *Essor et déclin des civilisations. Facteurs économiques*. I AIRAMA/Allais (2010) oppgis ingen forlagsreferanse, og vi har heller ikke funnet en slik referanse andre steder.

¹⁶ Uavhengighetsaksiomet står sentralt i nytteforventningsteorien, slik denne teorien – i forlengelsen av tradisjonen til Daniel Bernoulli (1700-1782) – ble utviklet på 1940-tallet, især av Oskar Morgenstern (1902-1977) og Johann von Neumann (1903-1957), og av Milton Friedman (1912-2006) og Leonard J. Savage (1917-1971). Et referanseverk er *Savages The foundations of statistics*, Wiley, New York 1954.

¹⁷ "Les causes véritables du chômage", *Les Annales des Mines – Réalités Industrielles*, mai 2010.

Maurice Allais viet en betydelig del av sin forskergjening til teoretisk og eksperimentell fysikk, der han arbeidet innen feltene gravitasjon, lysets hastighet og anisotropi¹⁹ i rommet. Hans hovedfokus var studier av fysiske anomalier, det vil si fenomener som framstår som inkompatible med etablerte teorier. Ifølge Allais har lysets hastighet ikke nødvendigvis en konstant verdi; den vil kunne variere moderat, avhengig av lysets retning. Gjennom egne eksperimenter og analyser av eksperimenter foretatt av andre forskere finner Allais at ved total solformørkelse skapes en form for antigravitasjon, ofte kalt Allais-effekten, der irregulære pendelsvingninger avviker fra det svingningsmønster som relativitetsteorien foreskriver. I praksis betyr dette, ifølge Allais (2006) og Aujard (2001), at relativitetsteorien i visse tilfeller ikke er oppfylt (ikke alltid fullt ut gir et korrekt uttrykk for fysiske realiteter), og den må dermed underkjennes som en universelt eksakt viten. Allais-effekten (eksistensen av avvik) synes i dag i liten grad å være bestridt, men det er få fysikere som godtar tolkningen som Maurice Allais har gjort av fenomenet. Flandern og Yang (2003, p. 022002–1) mener at Allais-gravitasjon, «som bare oppstår under solformørkelser», har sammenheng med «hurtige bevegelser i luftmassen i hovedtyngden av atmosfæren over normale skynivåer»; og dette «synes å være en tilstrekkelig forklaring både på anomaliens størrelse og karakter».

Allais ga ulike bidrag innen sannsynlighetsregning, statistisk analyse og teoretisk tidsserieanalyse. Blant annet fornyet han forståelsen av tilfeldigheter i prosesser, og han utviklet verktøy for hvordan tilfeldigheter kan modelleres. Hans sentrale arbeid på dette området er det allaisiske T-teoremet²⁰, som bygger på grunntanken om at «sannsynligheter» i naturvitenskap og samfunnsvitenskap langt på vei er kunstige konstruksjoner, som primært har en semantisk verdi og ikke gir uttrykk for substansen i fenomenet. Fluktuasjoner kan uttrykkes som naturlige vibrasjoner som med sikkerhet eksisterer, der «tilfeldige» utfall er omhyllt av en form for determi-

nisme. Dette innebærer at stokastiske utfall i en tidsserie (under visse betingelser) kan simuleres ved deterministiske modeller.

EPISTEMOLOGISKE ASPEKTER – SYNET PÅ VITENSKAPELIG METODE

Maurice Allais understreket at en teori alltid må søke å uttrykke en realitet og utgjøre et fundament for praktisk problemløsning og beslutningstaking. Han påpekte nødvendigheten av empiriske analyser, fordi det avgjørende kriteriet for teoriens holdbarhet, er hvorvidt den understøttes av empiri, erfaringer og historiske fakta. Allais bar med seg det typiske fysiske vitenskapsidealet og den eksperimentelle tilnærming også i samfunnsøkonomisk forskning. Ifølge Allais kjennetegnes en vitenskapelig modell av utviklingsarbeid i tre stadier: 1) å utforme hypoteser; 2) å utlede hypotesenes konsekvenser; 3) å konfrontere konsekvensene – og også hypotesene – med observerte fakta. Allais mente at kun det første stadiet og det tredje stadiet er vitenskap i egentlig forstand, fordi det er her vi finner koplingene til de faktiske forhold. Han skriver: «En teori der verken hypotesene eller konsekvensene kan konfronteres med fakta, har ingen vitenskapelig interesse» (Allais, 1989a, p. 24).

Allais var en framtrædende eksponent for utstrakt bruk av matematikk og kvantitativ metode i samfunnsøkonomi. Ifølge Allais (1949) er den matematiske tilnærmingen til samfunnsøkonomi en nødvendighet, gitt kompleksiteten i problemene. Samfunnsøkonomi omfatter i vesentlig grad studier av fenomeners gjensidige avhengighet innenfor en helhetlig ramme, og disse kan ikke analyseres uten bruk av matematikk. En vesentlig del av matematikken som anvendes, følger direkte av problemstillingenes natur og vil ikke være mulig å eliminere (se f.eks Allais, 1994, introduksjonen, p. 93, fotnote 5). Allais tilføyde at ordinær logikk blir kraftløs i analyse av komplekse problemstillinger, og verbale framstillinger reduserer presisjonsnivået og leder ofte fram til feilaktige resonnement. Derfor understreket Allais at ordet er tankens farligste fiende. I Allais (1949) skriver han: «Matematisk analyse er (.) kun å anvende et klarere og mer presist språk i den logiske deduksjon. (.) det matematiske resonnement, som gjennomføres innenfor en streng ramme, er i stand til å utøve en selvkontroll (.) [som] gjør det mulig å få bekreftet om resonnementet går opp» (p. 66). «Vanlig logikk er faktisk helt utilstrekkelig, når det dreier seg om å analysere forhold med gjensidig avhengighet og vurdere virkningene av det simultane spill» (p. 69).

¹⁸ I utarbeidelsen av dette avsnittet har vi blant annet støttet oss til AIRAMA/ Allais (2010), Allais (1989a, 2003, 2006), Aujard (2001) og Saumont (1998). Vesentlige deler av Allais sin forskning på området står i hans bok *L'anisotropie de l'espace: la nécessaire révision de certains postulats des théories contemporaines. Les données de l'expérience*, Editions Clément Juglar, Paris 1997.

¹⁹ Med anisotropi menes at materiets fysiske egenskaper varierer i forskjellige romlige retninger.

²⁰ Jf to artikler i serie: "Fréquence, probabilité et hasard", *Journal de la Société de Statistique de Paris*, 1983, vol. 124, no 2, 70-102, og no 3, 144-221. Vår presentasjon av dette emnet støtter seg på sekundærlitteratur, herunder Allais (1989a), pp. 60-61.

Utover i karrieren – i hvert fall fra slutten av 1960-tallet – ble Allais sterkt kritisk til det som han oppfattet som overdreven bruk av matematikk i mange økonomimiljøer (Allais, 1968). Allerede i Allais (1954) hadde han advart mot risikoen for ukritisk og ukyndig bruk av matematikk. Disse advarslene må ses i sammenheng med hans grunnleggende syn på hva som er vitenskapelig arbeid, nemlig at det sentrale er hypotesenes relevans, og at resultatene av samfunnsøkonomisk analyse – især i form av økonomiske konsekvenser – bare har en verdi i den grad de samsvarer med realiteter. Derimot vil logisk «akrobatikk» ved hjelp av avansert matematikk ofte ikke kunne bidra til økt innsikt i samfunnets økonomi. Allais fryktet at med irrelevant bruk av matematikk vil den samfunnsøkonomiske vitenskap fjerne seg fra sin egentlige «misjon», som må være å forbedre anvendt økonomisk analyse og skape et grunnlag for mer effektiv bruk av samfunnets ressurser og større effektivitet i den økonomiske politikk.

DEN MARGINALE FORSKNINGENS TYRANNI

Ved flere anledninger gikk Allais til angrep på «*de dominerende doktrinenes tyranni*», så vel i samfunnsøkonomi som i vitenskap generelt. Avgjørende for vitenskapelig framskritt og utvikling av ny teori er «*den kreative intuisjonen*», og denne svekkes ved at representanter for dominerende teori overser og motarbeider ny og alternativ teori. Allais (1989a, pp. 76–77) skriver: «*De dominante ideene, uansett hvor feilaktige de kan være, oppnår til slutt status av å være sannheter, rett og slett gjennom å bli gjentatt uten avbrudd. (.) Vitenskapsmannen med suksess er alltid han som tilfører marginale forbedringer i dominerende teori (.) Hvis derimot det utvikles en teori som avviker fra den som man har vendt seg til, vil man garantert møte bred motstand, uansett hvor godt den nye teorien kan begrunnes.*» Allais uttrykte at en av hans viktigste oppgaver som vitenskapsmann, har vært å utfordre de etablerte sannheter. Han skriver: «*Hovedprinsippet i vitenskap er alltid å stille seg tvilende til det som anses å være sant, alltid å være innstilt på å vurdere positivt de meninger som går en i mot, alltid å hjelpe fram forskning som tenderer til å vrake de forslag som man selv tror på. Å tvile på egne meninger, og å respektere andres meninger, er de første betingelsene for ethvert reelt framskritt innen vitenskapen*» (Allais, 1989a, p. 77).

ALLAIS SOM DISSIDENT

Det heter seg at ingen blir profet i eget land. Uttrykket er ganske dekkende for Maurice Allais, som i flere økonomimiljøer og fysikermiljøer, i media og blant politikere ble vist en kald skulder i lange perioder av sitt liv. Dette hadde sammenheng med Allais sin rolle som dissident. Allais jaktet ubønnhørlig på etablerte faglige sannheter som ikke holdt mål. Han stilte seg kritisk til rådende faglige og politiske dogmer, og han tok opp tabuer knyttet til globalisering, frihandel, innvandring og EU. Mot slutten av sitt virke var Allais opptatt av utilstrekkelig politisk styring av en globalisering med massiv og ukontrollert innvandring – som han karakteriserte som «*befolkningssubstitusjon*» – og med voldsom ekspansjon i internasjonal handel – som han betegnet «*frihandelisme*». Dette undergraver den økonomiske utviklingen i Europa, mente Allais.

Allais var liberal, i den forstand at han var tilhenger av desentralisert beslutningsmyndighet, samt konkurranse og utstrakt bruk av markedsmekanismer for å realisere en god sosial og økonomisk orden. I årene etter 2. verdenskrig hadde Allais kontakt med ortodokse liberalere, som Friedrich August von Hayek (1899–1992), Ludwig von Mises (1881–1973) og Milton Friedman. Som en heterodoks liberaler ivaretok imidlertid Allais dissidentens rolle, ved at han viste til liberalismens svakheter og begrensninger. Han pekte på at den reelle markedsøkonomi ofte ikke følger prinsippene fra «*den rene samfunnsøkonomiske teori*». Opprinnelig støttet Allais den liberale økonomiske politikk som ble ført av Margaret Thatcher (1925–) i Storbritannia og Ronald Reagan (1911–2004) i De forente stater; men senere tok Allais avstand fra deres politikk, som han mente ikke var forenlig med økonomisk teori. Allais betraktet seg som en «*sosialistisk liberale*». Hans sosialistiske dimensjon ga seg utslag i at han i ulike sammenhenger så fordeler ved kollektivt (offentlig) eierskap, at han ønsket å begrense markedsmekanismene på områder der de ikke virket samfunnsøkonomisk effektivt, og at markedsmekanismene, slik som de fungerer i eksisterende markedsøkonomiske regimer, ikke sikrer en akseptabel fordeling av samfunnets goder. Allais mente at inntekter som åpenbart er urimelig høye, bør konfiskeres ved beskatning.

Allais var en svært kravfull vitenskapsmann og slo hardt ned på forskning som han mente var av dårlig kvalitet. Han kunne påpeke matematiske feil, metodiske svakheter og unøyaktigheter, inkonsistens og manglende realisme, eller begrep og formuleringer som indikerte irrelevans

eller mangel på forståelse hos forfatteren. Allais var heller ikke nådig med å avkle forskere som var uredelige eller som ufortjent ble tildelt vitenskapelig ære²¹. Hans til tider harde kritikk bidro neppe til økt popularitet, og mange oppfattet nok at hans atferd og holdninger samsvarte godt med konstruksjonen av et bilde av Allais som dissident.

Stempelet som dissident fulgte ham livet ut, hvilket illustreres av overskriften «*Maurice Allais – en dissidents død*», som ble brukt av en blogger ved hans bortgang (Bulletin Gaulois 2010). Nå som Allais ikke lenger kan forstyrre i levende live, er det å forvente at han vil framstå som mer populær og mindre truende. Det stod da også skrevet på flere nettsider, bare tre dager etter hans bortgang, at Allais «*foretrekkes død framfor levende*», et uttrykk som først synes å ha vært brukt av bloggeren Hexaconso (2010). I de kommende år vil vi ganske sikkert bli vitne til at dissidentfiguren gradvis viskes ut, mens vitenskapsmannen Maurice Allais lettere vil tre i forgrunnen.

ALLAIS I SAMFUNNSØKONOMIENS IDÉHISTORISKE LANDSKAP OG HANS INNFLYTTELSE PÅ SAMFUNNSØKONOMIFAGET

I tidlig fase av sin samfunnsøkonomiske forskning framsto Allais utvilsomt som en bidragsyter i forlengelsen av marginalistene og nyklassikerne. Han betraktet da også Walras, Pareto og Irving Fisher (1867–1947) som sine viktigste vitenskapelige kilder, og han videreutviklet deres tilnærminger til matematisk formulering av samfunnsøkonomien. Hans kapitalteori var dessuten sterkt inspirert av Eugen von Böhm-Bawerk (1851–1914) og John Maynard Keynes (1883–1946) (jf Allais 1994, introduksjonen, p. 31). Med årene ble Allais mer kritisk til Walras (deler av hans verk), og han mente at marginalismen hadde ført vitenskapen inn på blindspor. Han opprettholdt imidlertid sin oppfatning av Pareto som tidenes største samfunnsøkonom (Allais, 2009a, p. 73). Langt ut i sin karriere kom Allais til å betrakte Jules Dupuit (1804–1866) som en meget viktig og ikke minst undervurdert samfunnsøkonom (se f.eks Allais, 1989b, pp. 159–161). Allais beklaget seg sterkt over at han ikke leste Dupuit før i 1973 (Allais, 1989b, p. 159, fotnote 410,1), siden Dupuit langt på vei satt med nøkkelen til en

mer presis forståelse av samfunnsøkonomisk overskudd, sammenliknet f.eks med Walras og Marshall.

Allais anses vanligvis å være en monetarist, siden hans pengeteorier understøtter betydningen som pengemengden har for konjunktorene, og viktigheten av å regulere pengemengden for å oppnå makroøkonomisk stabilitet. Men enkelte betegner Allais som en heterodoks monetarist, fordi han skapte en original teoretisk tilnærming, uavhengig av den typiske og ortodokse monetarismen, representert ved Friedman.

Maurice Allais hadde en vitenskapelig kraft og originalitet som gjorde at han ofte gikk egne veier. I likhet med de fleste som går utenom allfarvei, fikk Allais i sin levetid neppe en posisjon i den samfunnsøkonomiske vitenskap i samsvar med sin innsikt og sin omfattende produksjon. Mange valgte å overse den kontroversielle Allais og brukte stillhet som «våpen». Interessen for Allais synes å ha tiltatt markant ut over 2000-årene, men store deler av Allais sine verker er fortsatt relativt lite utforsket av andre teoretikere. Det er derfor altfor tidlig å konkludere endelig på rekkevidden av hans vitenskapelige produksjon.

Hva gjelder den «indirekte» innflytelsen som Allais fikk i sin levetid, var denne sannsynligvis mye større enn den «erkjente» innflytelsen. Allais satte moderne standarder for forskningsmessig redelighet og kvalitet, og han var en viktig premissleverandør for endringene i de samfunnsøkonomiske utdanningene i Frankrike fra 1940-tallet og i hvert fall fram til rundt 1970. Hans skrifter og tenkning ble sentrale referanser for flere titalls kohorter av studenter ved franske eliteinstitusjoner, og han bidro til utdanningen av en rekke eminente samfunnsøkonomer, som Edmond Malinvaud (1923–), Jacques Attali (1943–), Dominique Strauss-Kahn (1949–), Marcel Boiteux (1922–), Jacques Lesourne (1928–) og Gérard Debreu. Sistnevnte, som fikk økonomiprisen til Nobels minne i 1983, fem år før sin mester (!)²², har uttalt at hovedverket til Allais, *Traité d'économie pure*, var meget avgjørende for hans forståelse av samfunnsøkonomisk teori.

²¹ Eksempelvis anså Allais at Alfred Marshall (1842–1924) var lite redelig, siden han ofte ikke viste til arbeid av andre samfunnsøkonomer som hadde vært tidligere ute enn ham selv. Allais ga derimot stor honnør til William Stanley Jevons (1835–1882), som han oppfattet var oppriktig og utviste stor grad av intellektuell ærlighet (Allais, 1989b, pp. 160–161).

²² At Debreu fikk Nobels minnepris før Allais, ble møtt med en viss undring i flere miljøer i Frankrike. Debreu hadde gjort amerikaner av seg, og han ble USA-borger i en alder av 54 år. Sammenliknet med Allais var Debreu dermed bedre posisjonert i innflytelsesrike miljøer, for å motta minneprisen.

EN UNIK PRODUKSJON SOM FORTJENER OPPDAGELSE OG GJENOPPDAGELSE

Selv i et lengre historisk perspektiv, i perioden som er gått siden samfunnsøkonomi ble etablert som vitenskap på 1700-tallet, synes det å være få samfunnsøkonomer som kan måle seg med Maurice Allais, når en legger til grunn: 1) bredde og omfang av selvstendige og originale bidrag til faget (teori, metode, anvendelser); 2) helhetlig innsikt i teoretisk samfunnsøkonomi, anvendt samfunnsøkonomisk analyse, samfunnsøkonomisk idéhistorie og vitenskapsteori; og 3) innflytelse på utviklingen av den samfunnsøkonomiske vitenskap. Deler av Allais sin produksjon kan trolig fortsatt tjene som glitrende innganger til læring av samfunnsøkonomisk analyse, og utgjøre nyttige grunnlagskilder for å etablere effektiv økonomisk politikk og effektive økonomiske systemer. Det som er hevet over tvil, er at de tallrike og omfattende bidragene til Allais vil oppdages og gjenoppdages av økonomer og samfunnsforskere i mange årtier framover. Hans ypperste arbeider utgjør referanseverk i samfunnsøkonomisk teori i det 20. århundre og vil opprettholde en posisjon i økonomisk idéhistorie.

Allais utpreget seg som en uredde vitenskapsmann; han utfordret etablerte vitenskapelige «sannheter» og tok opp kontroversielle samfunnsspørsmål. Hans ideologiske ståsted var i bevegelse, men fast lå synet på vitenskapens idealer og en kontinuerlig søken etter å anvende vitenskapen for å skape et mer velstående og et mer rettferdig samfunn. Her finner vi kjernen i den humanistiske ambisjonen til Maurice Allais.

REFERANSER

AIRAMA/Allais (2010). Hjemmesidene til Maurice Allais på veven, forvaltet av AIRAMA, en forening opprettet av venner og tidligere studenter av Allais, med formålet å sikre økt anerkjennelse av Allais sine bidrag innen samfunnsøkonomi og fysikk. <http://allais.maurice.free.fr/index.htm>

Allais, Maurice (1949). L'emploi des mathématiques en économique. *Metroeconomica*, vol. 1 (2), 63–89.

Allais, Maurice (1954). Puissance et dangers de l'utilisation de l'outil mathématique en économique. *Econometrica*, vol. 22 (1), 58–71.

Allais, Maurice (1968). L'économie en tant que science. *Revue d'Economie Politique*, vol. 78 (1), 5–30.

Allais, Maurice (1972). Forgetfulness and interest. *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 4 (1), 40–73.

Allais, Maurice (1989a). *Autoportraits. Une vie, une oeuvre*. Montchrestien, Paris.

Allais, Maurice (1989b). *La théorie générale des surplus*. Presses Universitaires de Grenoble, Grenoble.

Allais, Maurice (1994). *Traité d'économie pure*. Editions Clément Juglar, Paris. (Tredje utgave av hovedverket fra 1943, med opprinnelig tittel *A la recherche d'une discipline économique*.)

Allais, Maurice (2002). La crise mondiale d'aujourd'hui. Pour de profondes réformes des institutions financières et monétaires. Sidene 227–258 i *Nouveaux combats pour l'Europe 1995–2002. Un aveuglement suicidaire. Pour une autre Europe*. Editions Clément Juglar, Paris 2002.

Allais, Maurice (2003). Des régularités extraordinaires et irréfragables dans les observations interférométriques de Dayton C. Miller, 1925–1926. L'effondrement radical et définitif de la théorie de la relativité. *La Jaune et la Rouge*, oktober, 79–88.

Allais, Maurice (2006). *La non validité d'après Einstein de la théorie de la relativité au regard de la validité des observations interférométriques de 1925–1926 de Dayton C. Miller*. Memorandum presentert ved fagkonferanse, Ministère de la Recherche, Paris.

Allais, Maurice (2009a). Autorité de la science ou autorité en matière de science? L'immense danger d'une domination oppressive des pseudo-vérités établies. (Allais intervjuet av Catherine Puigelier). *Géopolitique*, no 106, juli, 69–73.

Allais, Maurice (2009b). «C'est seulement dans la voie d'un immense effort de synthèse que les sciences sociales peuvent réaliser de grands progrès.» (Allais intervjuet av Arnaud Diemer). *L'Economie politique*, vol 43 (3), 100–112.

Allais, Maurice (2010). Regards sur les questions d'actualité. Une interview de Maurice Allais. (Allais intervjuet av Lise Bourdeau-Lepage og Leila Kebir). *Géographie – Economie – Société*, vol 12 (2), 225–231.

Aujard, Henry (2001). L'«effet Allais» est bien une réalité! *Fusion*, no 86, mai-juni, 58–61. (Gjengivelse av artikkel opprinnelig publisert i *Mines – La Revue des Ingénieurs*, no 388, september-oktober 2000.)

Bagdoo, Russell (2008). *Concordance de l'effet Allais et du résidu d'arc de la relativité générale durant l'éclipse solaire*. Dépôt Sarte, no 23449, 31. oktober. <http://www.scribd.com/doc/30470967/Concordance-de-l-effet-Allais-et-du-residu-d-arc-de-la-Relativite-Generale-durant-l-eclipse-solaire>

Bourcier de Carbon, Philippe (2009). *Le pouvoir financier au cœur de la crise de 2008: les analyses prophétiques de Maurice Allais*. Bidrag til konferansen «La responsabilité de la «Super classe mondiale» dans la crise économique mondiale», Club de l'Horloge, Paris, 17.-18. oktober. http://etienne.chouard.free.fr/Europe/messages_recus/PBC-CONFERENCE_ALLAIS_du_18_octobre_2009.pdf

Bozio, Antoine, Fabien Dell og Thomas Piketty (2005). *Rapport sur la faisabilité d'un impôt sur le capital*. Docweb 0521. CEPREMAP, Paris.

Bulletin Gaulois (2010). Maurice Allais: la mort d'un dissident. *Le Bulletin Libre Ouvertement Gaulois*, 13. oktober. <http://www.bulletingaulois.fr/article-maurice-allais-la-mort-d-un-dissident-58805374.html>

Delhommais, Pierre-Antoine (2009). Maurice Allais, prophète maudit. *Le Monde*, 25. januar.

Diemer, Arnaud (2011). *Du rendement social dans une économie concurrentielle à la concurrence organisée: les apports de Maurice Allais*. Bidrag til konferansen «The foundations, definitions and usages of perfect competition», EconomiX/CEP, Université Paris Ouest Nanterre La Défense, 13.-14. januar.

Diemer, Arnaud og Hervé Guillemin (2010). La théorie allaisienne de la justice. De la théorie de l'impôt à la réforme monétaire. In A. Diemer, J. Lallement, B. Munier [red.]: *Contributions de Maurice Allais à la science économique*. Editions Clément Juglar, Paris, 275–296.

Flandern, T. Van og X. S. Yang (2003). Allais gravity and pendulum effects during solar eclipses explained. *Physical Review D*, vol. 67, 022002(6).

Gilbert, Guy (1982). Economie de la réforme fiscale et systèmes fiscaux comparés: une revue de littérature. *Revue Economique*, vol. 33 (4), 750–768.

Gomez, Christian (2009). *Qu'est-ce que la monnaie? Les courants contemporains et Maurice Allais*. Bidrag til konferansen «Les contributions de Maurice Allais à la science économique», PHARE-GRESE, Université Paris I Panthéon-Sorbonne, Paris, 24. juni.

Grandmont, Jean-Michel (1989). Rapport sur les travaux scientifiques de Maurice Allais. *Annales d'Economie et de Statistique*, no 14, 25–38. Også publisert i *The Scandinavian Journal of Economics*, vol. 91 (1), 1989, 17–28, under titelen «Report on Maurice Allais' scientific work».

Guerrien, Bernard (1995). *La microéconomie. La pensée économique contemporaine*. Editions du Seuil, Paris.

Harribey, Jean-Marie (1989). Vive Jean de La Fontaine! *Le Monde*, 21. mars. Reproduksjon ved *Alternatives Economiques*, 12. oktober 2010. <http://alternatives-economiques.fr/blogs/harribey/2010/10/12/le-nobel-a-la-fontaine/>

Hexaconso (2010). Maurice Allais: les médias le préfèrent mort que vivant. *Marianne*, 12. oktober. http://www.marianne2.fr/Maurice-Allais-les-medias-le-preferent-mort-que-vivant_a198464.html

Lecarpentier, Sylvie (1993). La formulation héréditaire, relativiste et logistique de l'offre de monnaie de M. Allais. *Journal de la Société de Statistique de Paris*, bind 134 (2), 39–56.

Malinvaud, Edmond (1986). Maurice Allais, précurseur méconnu des modèles à générations renouvelées. In M. Boiteux, T. de Montbrial, B. Munier [dir.]: *Marchés, capital et incertitude. Essais en l'honneur de Maurice Allais*. Economica, Paris, 91–104.

Malinvaud, Edmond (1987). The overlapping generations model in 1947. *Journal of Economic Literature*, vol. XXV (mars), 103–105.

Marlin, René (1989). Système monétaire mondial? *La Grande Relève*, no 882, oktober, 8–10.

Munier, Bertrand (1986). L'œuvre d'économiste de Maurice Allais. Achèvements théoriques et germes de renouveau. In M. Boiteux, T. de Montbrial, B. Munier [dir.]: *Marchés, capital et incertitude. Essais en l'honneur de Maurice Allais*. Economica, Paris, 13–37.

Prat, Georges (1999). Temps psychologique, oubli et intérêt chez Maurice Allais. *Recherches Economiques de Louvain / Louvain Economic Review*, vol 65 (2), 179–206.

Saumont, Rémi (1998). Autour du livre de Maurice Allais: L'anisotropie de l'espace. *Fusion*, no 69, januar-februar, 47–50.

Norges Banks fond til økonomisk forskning

I samsvar med Fondets formål kan det i juni 2012 utdeles bidrag til økonomisk forskning, især anvendt forskning, herunder også opphold i utlandet i forbindelse med spesielle forskningsopp-gaver. Det kan videre ytes bidrag til dekning av utgifter i forbindelse med gjesteforedrag og -forelesninger innenfor det økonomiske fagområdet og for deltakelse i internasjonale forsknings-konferanser.

Bidrag gis ikke til rene utdanningsformål. Kvinnelige forskere oppfordres til å søke.
I 2012 kan det til sammen deles ut inntil kr. 300.000,-.

Søknadsskjema og veiledning finnes på: www.norges-bank.no/forskning/fond.html.
Eventuelle spørsmål kan rettes til Forskningsfond@norges-bank.no.

Søknadsfristen er 1. mai 2012.

De som søker om bidrag, vil innen midten av juni få beskjed om utfallet av behandlingen.

Jon Vislie
styreleder Norges Banks fond til økonomisk forskning

Et stort antall norske økonomer publiserer i høyt anerkjente internasjonale tidsskrift. Disse artiklene omhandler viktige økonomiske spørsmål og øker forståelsen av økonomiske sammenhenger. Derfor har de betydning for offentlig debatt, økonomisk politikk, samt videre forskning. Artiklene i seg selv får som oftest liten oppmerksomhet og dette vil Samfunnsøkonomen gjøre noe med ved å presentere en artikkel i hvert nummer. Forfatterne beskriver kortfattet hvilken økonomisk problemstilling artikkelen omhandler, argumenterer for hvorfor den er viktig, og presenterer konkrete resultater i artikkelen ■

Sykefraværets anatomi

SIMEN MARKUSSEN

Forsker, Frischsenteret

KNUT RØED

Seniorforsker, Frischsenteret

Det er vel kjent at omfanget av sykefravær varierer mye – både mellom land, regioner, arbeidsplasser og over tid. Økonomer er naturlig nok opptatt av hvilken rolle økonomiske motivasjonsfaktorer spiller for å forklare slike variasjoner. Men, selv om det etter hvert er nokså godt dokumentert at både de ansattes og bedriftenes økonomiske insentiver har betydning for sykefraværet, ser det ut til at potensialet for å endre fraværsmønstret ved å endre insentivene i realiteten er begrenset. Dette skyldes at virkemidler av typen « redusert kompensasjonsgrad » og « høyere arbeidsgiverandel » kan komme i konflikt med andre mål, knyttet til for eksempel sosial trygghet og høy yrkesdeltakelse. I Norge har man i stedet valgt å rette oppmerksomheten mot arbeidsmiljøfaktorer, mot legenes rolle som sykmeldere, og mot de generelle holdningene til sykefravær. For å designe

riktig politikk på dette området er det naturligvis viktig å forstå hva slags mekanismer som forårsaker de store variasjonene i sykefravær. I artikkelen «The Anatomy of Absenteeism», som vi har skrevet sammen med våre kolleger Simen Gaure og Ole Røgeberg, forsøker vi å gi svar på dette. Med basis i aidentifiserte norske registerdata viser vi at mesteparten av variasjonen i det legemeldte sykefravær rett og slett skyldes ulik fraværstilbøyelighet mellom ulike arbeidstakere, men at det også har stor betydning hva slags jobb man har, hvilken arbeidsgiver man har, og hvilken lege man går til.

Datagrunnlaget for vår artikkel er alle legemeldte sykefravær i Norge i perioden fra juni 2001 til desember 2005, i alt ca 3,7 millioner fraværsløp. Ved hjelp av krypterte løpenumre er fraværsløpene koblet sammen med

opplysninger om alle norske arbeidstakere, deres arbeidsplasser, og deres fastleger. Dekomponeringen av sykefraværet har vi gjort med basis i en såkalt multivariat hasardratemodell, der vi estimerer sannsynlighetene for å starte nye fraværsløp, samt sannsynlighetene for å gjenoppta arbeidet igjen, betinget på løpene varighet. Estimeringsresultatene benytter vi så til å gi et anslag på den fraværsløpsraten hver enkelt norske arbeidstaker kan forventes å ha i det lange løp – i en slags «steady state». Disse anslagene bruker vi så til å karakterisere ulike faktorerens betydning for fraværet.

Et sentralt resultat – men kanskje ikke så overraskende – er at fraværet over tid er svært skjevt fordelt mellom ulike arbeidstakere, særlig når det gjelder fravær forårsaket av diagnoser med lang forventet varighet. Om lag 35 prosent av arbeidstakerne

vil i det lange løp være borte mindre enn 2 prosent av arbeidsdagene grunnet slikt fravær, mens 10 prosent av arbeidstakerne vil være borte mer enn 15 prosent av tiden. Dessverre er det vanskelig å identifisere observerbare kjennetegn ved arbeidstakerne som kan forklare disse forskjellene. Den klart viktigste variabelgruppen er knyttet til egenskaper ved selve arbeidet, i modellen fanget opp gjennom lønnsnivå, arbeidstid, og ansiennitet. Også kjønn, alder, familiebakgrunn, og utdanning har naturligvis en viss betydning, men det meste av fraværsvariasjonen forblir uforklart. Vi finner også betydelige forskjeller i fravær mellom ulike bedrifter – kontrollert for sammensetningen av de ansatte – og at det kan ha stor betydning hvilken fastlege man tilhører.

Selv om observerte kjennetegn forklarer en begrenset del av den samlede fraværsvariasjonen betyr altså ikke dette at slike kjennetegn er uviktige – bare at det finnes andre uobserverte faktorer (f.eks helse, motivasjon, arbeidsmoral) som er enda viktigere. I artikkelen gir vi anslag på hvor mye ulike observerte kjennetegn faktisk påvirker risikoen for, og varigheten av, ulike typer fravær. En svært viktig faktor er kjønn. Kvinner har omtrent 50 prosent høyere sykefravær enn menn. Denne forskjellen blir i liten grad påvirket av om vi kontrollerer for andre kjennetegn, slik som utdanning, inntekt, næring, og familiesituasjon. Det er interessant å merke seg at så godt som hele forskjellen forklares av høyere innstrømningsrate. Gitt at man først har startet på et sykefravær varer kvinners og menns fravær omtrent like lenge. Når det gjelder betydningen av alder finner vi to motstridende effekter: Mens risikoen for å starte et sykefravær faller med alder (i hvert fall fram til ca. 50 år), øker varigheten av hvert enkelt fravær. Det

er en sterk «sosial gradient» i fraværsmønsteret. Fraværet faller kraftig med både utdanningslengde og inntekt. Selv når vi betinger på egen utdanning og inntekt faller fraværet markert med foreldres utdanningsnivå. Det er også interessant å merke seg at den enkeltes fravær påvirkes av kjennetegn ved kollegene. Når man arbeider sammen med personer som har lav fraværskisiko bidrar dette til å redusere eget fravær.

Vi har også undersøkt om det finnes observerbare kjennetegn ved fastlegene som har betydning for deres sykmeldingspraksis. Det ser ut til at sykefraværet øker med fastlegens alder, uavhengig av pasientens alder. Dette kan skyldes at yngre leger er noe «strengere» i sin sykmeldingspraksis enn eldre leger. Fraværet er også høyere hvis man går til en kvinnelig enn hvis man går til en mannlig lege, uavhengig av eget kjønn. Vi har også forsøkt å finne ut om det er slik at legenes konkurransesituasjon påvirker deres sykmeldingspraksis. Vi finner imidlertid ingen tegn på at leger som har mange ledige plasser på sin liste er spesielt «slepphendte» med sykmeldinger av den grunn. Tvert imot ser vi en tendens til at disse legene skriver ut færre sykmeldinger. En mulig tolkning av dette funnet er at kausaliteten går motsatt vei, dvs. at det er deres «strenghet» som har bidratt til «pasientmangelen».

Sykmeldinger skal i utgangspunktet bare skrives ut når arbeidstakere er syke. Det har imidlertid vært reist spørsmål ved om det har utviklet seg en praksis der sykmeldinger benyttes for å gi arbeidstakere et pusterom i forbindelse med «livskriser» som ikke nødvendigvis har med sykdom å gjøre. Vi finner indikasjoner på at dette er tilfellet. Vi ser for eksempel at sykefraværet øker dramatisk i

perioder med dødsfall i nær familie. Det øker også kraftig i forbindelse med familieoppløsning.

Hva så med arbeidstakernes økonomiske insentiver? Det er ikke helt enkelt å undersøke dette empirisk med basis i norske data, ettersom det ikke er noen særlig variasjon i insentiver mellom arbeidstakerne – nesten alle har 100 % sykelønn i inntil ett år. Noe vi kan gjøre er imidlertid å undersøke om tilbøyeligheten til å gjenoppta arbeidet viser noen påfallende tegn til å ta seg opp når sykepengeperioden nærmer seg slutten. Og det gjør den! Den ukentlige friskmeldingssannsynligheten øker fra omtrent 5 % til rundt 30 % i løpet av de siste ukene av sykepengeperioden. Det er med andre ord ingen tvil om at sykepengeordningens utforming har betydning for fraværsmønsteret – om noen skulle ha vært i tvil om det.

.....
Simen Markussen, Knut Røed,
Ole J. Røgeberg og Simen Gaure,
“The anatomy of absenteeism”,
Journal of Health Economics, vol. 30,
2011, s. 277-292.

Intervju med professor Karen Helene Ulltveit-Moe

Balansekunstneren

Hun uttaler seg fryktløst mot finansnæringen og mammaperm-entusiaster, bønder og Arbeiderpartiets reelle vilje til å få alle i arbeid. Med klippekort i offentlige utvalg og en imponerende akademisk karriere, provoserer Karen Helene Ulltveit-Moe både politikere og tradisjonelle akademikere.

CAMILLA BAKKEN ØVALD
Samfunnsøkonom og skribent

Det er en balanse. Det går ikke å bare delta i den offentlige debatten. Skal jeg formidle noe må jeg ha kontinuerlig produksjon av forskningsartikler for at jeg skal holde det nivået jeg ønsker. Jeg har ingen politisk agenda bak.

Karen Helene Ulltveit-Moe er en anerkjent professor ved Økonomisk Institutt ved Universitetet i Oslo, aktiv samfunnsdebattant og småbarnsmor. I motsetning til mange akademikere er hun ikke redd for å mene.

Når man mener noe er riktig, må man si at det er riktig. Jeg er plagsomt prinsipiell. Det handler om hvordan man er skrudd sammen.

Selv må hun være skrudd sammen med særdeles slitesterke skruer. Hun disputerte få uker etter at hennes førstefødte kom til verden, og har siden hatt en målbevisst karriereplan. «Hvis ikke blir jeg flau», sa du til Bergens Tidens spørsmål om du kom til å bli Norges Handelshøyskoles første kvinnelige professor i løpet av de neste tre årene. Det tok bare ett år. Har du alltid vært ambisiøs?

Jeg har nok vært relativt ambisiøs helt siden jeg var ung. Men jeg hadde ingen konkret drøm eller plan om å bli professor. Lysten på en akademisk karriere kom da jeg begynte på doktorgradstudiet.

Hvorfor valgte du økonomi?

Jeg synes det var morsomt. Jeg hadde en fryktelig flink lærer i sosialøkonomi på videregående, og han var inspirerende. Økonomifaget er interessant fordi det er en forståelse av samfunn og bedriftsøkonomi, og et viktig premiss for utforming av god politikk og gode samfunnssystemer. Faget er svært vesentlig for all samfunnsutvikling. Det er få ting ved samfunnet som ikke har en økonomiske side.

Hva er økonomenes rolle?

Økonomer skal bidra til forståelse av hvordan økonomiske mekanismer virker, og hvordan vi på bakgrunn av det kan skape et best mulig samfunn.

Og det er derfor du er en av få akademikere som deltar i den offentlige debatten? Akademia gir mulighet til å delta og ha roller både i offentlige debatter, med næringslivet og i dialog med politikere, departement og offentlige utvalg. Det å være akademiker gir en unik mulighet til å påvirke og formidle kunnskap som jeg mener er viktig. Dette er viktigere for meg enn bare forskningen i seg selv. Forskning er morsomt, det er derfor jeg er her, men uten en følelse av å kunne bidra til en bedre samfunnsutvikling hadde jeg ikke syntet det var så morsomt.

En totalt 12-siders lang CV inkluderer flere sider med referanser til innlegg og kronikker i aviser. Blant annet en fast månedlig spalte i Dagens Næringsliv. Hvor finner du inspirasjon til alle disse kronikkene?

Gjennom å følge med på samfunnsdebatten og snakke med folk. Jeg liker

godt å lese aviser og tidsskrifter. Det skulle jeg gjerne gjort mer. Diskusjoner med kollegaer, venner, bekjente, og min mann kommer høyt opp på listen over inspirasjonskilder. Jeg får delta på flere ulike arenaer, og muligheten til å diskutere med mange mennesker. Jeg forsøker å ta inn og fordøye det folk sier, og det blir en positiv sirkel. Det påvirker meg, både i min forskning, og i det jeg skriver og formidler.

Overskrifter som «Bredbånd viktigere enn brevombæring» er et av mange eksempler hvor du tar i bruk litterære virkemidler i dine kronikker og innlegg. Hvordan klarer du å skrive lett og forståelig om økonomiske tema?

Tillært! Det har vært hard jobbing. Det å skrive forskningsartikler er en ting, men det er veldig forskjelling fra å fange et stort publikum. Det krever en helt annen form.

Hva er oppskriften?

Alt må læres. Min lærer var redaktør Sofie Mathiassen. Hun gikk gjennom med rød penn. Da hun leverte tilbake de første utkastene mine var det så mye rødt på arket at jeg knapt så bokstavene.

Men du fortsatte likevel?

Jeg liker å lære noe nytt! Det blir veldig statisk å bare holde på med det man kan. Etter gymnaset dro jeg til Tyskland og skrev bare tysk i fem år. Så kom jeg hjem og tok doktorgradstudiet hvor jeg bare skrev engelsk. Da jeg begynte å skrive kortere innlegg på norsk var det veldig tungt. Jeg skrev elendig. Det var tysk setningsoppbygging, iblandet litt engelsk.

Hva er de viktigste forskjellene på forskningsartikler og avisinnlegg?

Setningsoppbygging, og det å tenke bilder. Det er veldig disiplinerte å skrive kortere innlegg. Litt det samme som når man skal holde

forelesning, men det er enda mer krevende å gjøre det skriftlig. På papiret har man bare den ene sjansen. Det må fenge med en gang.

Og responsen er helt forskjelling. Publisering av forskningsartikler gir liten respons, og responsen man får, er gjerne av den kritiske typen. Spalter i avisen derimot! Her er det mer en tradisjon for at folk gir tilbakemeldinger. Jeg får masse hyggelig tilbakemeldinger. Det er veldig inspirerende.

Mange akademikere oppgir tidspress som en årsak til at de ikke deltar i den offentlige debatten. Hvordan får du tid til alt? Jeg har et bevisst forhold til at jeg skal balansere det. Det er kinobesøk, trening og sosiale aktiviteter som ofres, ikke forskningen. Skal jeg formidle noe, må jeg ha kontinuerlig produksjon av forskningsartikler for at jeg skal holde det nivået jeg ønsker.

Det er ikke bare tiden Ulltveit-Moe må balansere. I løpet av ett år har det blitt lagt fram tre tunge offentlige rapporter hvor hun har hatt en sentral rolle. Og det er ikke rollen som tilbakelende, beskrivende akademiker.

Jeg liker meg bedre når jeg kan påvirke. De første kapitlene i en offentlig utredning er gjerne beskrivende. Det er greit, men den morsomme biten er når vi går over til å se på implikasjonene. Tenke fremover og se hva ulike tiltak kan innebære for samfunnet.

I lanseringen av NOU-en «Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet», som Ulltveit-Moe ledet, frontet hun mange konkrete forslag for fremtiden. Hovedbudskapet var at en balansert regional utvikling er helt nødvendig hvis vi skal klare å ta i bruk ressursene i hele arbeidsstyrken, og slik sikre høyest mulig nasjonal

verdiskaping. Senterpartiet applauderte, mens bøndene følte seg forbigått.

Det går veldig opp og ned. En del ris man kan være uten, og en del ros kan man også være uten. Det viktigste for meg er å bli forstått riktig.

Senterpartiet har omfavnet deg, og har nærmest kronet deg som distriktenes nye dronning. Hvor er du fra selv?

Oslo.

Hvor fra da?

Ja, altså. Jeg har vokst opp Montebello. Det går jo nesten ikke an å si at man er fra Montebello lenger. Men jeg har vokst opp der. Og på Smestad. Og når det gjelder Senterpartiet, så tror jeg ikke at alle har fått med seg hvor jeg skal ta pengene fra.

Og hvor er det?

Reallokere en del av landbrukssubsidiene.

Du er med andre ord ikke medlem av Senterpartiet?

Jeg ønsker ikke å ha noe politiske farge. Hva jeg stemmer er min privatsak. Alt jeg mener faglig skal ha et faglig argument. Hvis man ser det jeg skriver samlet er det ikke noe politisk retning. Det er avgjørende for en forskers troverdighet.

Det var nok mange på Montebello som satte kaffen i halsen i fjor, da en av deres egne frontet et forslag om skatteøkning. Da finanskriseutvalget presenterte sin rapport var det professor Karen Helen Ulltveit-Moe som forsvarte forslaget om en aktivitetsskatt for finanssektoren.

Det er åpenbart at en del av mine bekjente er veldig uenig med meg. Men det er ikke noe problem for meg at de mener noe annet. Jeg skiller alltid mellom person og sak. Folk kan mene – etter mitt skjønn – håpløse ting om økonomiske forhold, men

selvsagt være hyggelige mennesker likevel.

Du har sagt at en for stor del av samfunnets ressurser styres mot finanssektoren. Aksjespekulanter bør heller finnes seg en jobb i distriktene?

Den skattemessige behandlingen av finanssektoren gjør at ressursene som allokeres dit blir relativt større. Det er enkel skatteteori. Hvis vi hele tiden skal basere enhver del av skattesystemet vårt på konkurransenøytralitet, snarere enn næringsnøytralitet i Norge, uthuler vi vårt nasjonale skattesystem. Er det noe vi kan være stolte av, er det at vi har et godt skattesystem. Noe kan selvsagt forbedres, men i det store og det hele har vi et godt system, særlig når vi sammenlikner med andre land.

Forslaget fikk oppmerksomhet da det ble lagt frem, men siden har det vært stille. Hvorfor det?

Jeg skjønner det ikke. Dette burde fått mye mer oppmerksomhet. Den økonomiske situasjonen i verden er veldig alvorlig. Det som skjer i Europa er etterdønninger av kollapsen i finanssektoren. Mange år med statlig overforbruk er en del av årsaken, men det var kollapsen i finanssektoren som fikk det til å renne over. Stimulusen som trengtes for å dra hjulene i gang samt den direkte støtten til finansforetak i en rekke land, gjorde at statsgjelden eksploderte. Det er rart at man ikke er mer opptatt av kildene til problemene, og hva man skal gjøre for at det ikke skal skje på nytt?

Hvorfor tar ikke politikerne tak i dette?

Jeg har ikke noe godt svar på det. Jeg registrer at finanssektoren har makt, og det gjelder ikke bare i USA, men også i Norden. Det bør vi ha et bevisst forhold til. Det har blitt veldig stille etterpå. Det er åpenbart at

finanssektoren vil det skal være stille, men at alle andre er uvillige til å gjøre endringer?

Hadde situasjonen vært annerledes hvis Norge ble mer berørt av finanskrisen?

Vi har en felles interesse av å gjøre noe. Store gevinster ble privatisert i opptrinnet til finanskrisen, og krisen vi ser nå, er på mange måter sosialisert. Det gjør noe med samfunnet som ikke er bra for den ene eller andre gruppen. I Norge har det ikke vært like store virkninger, men det er viktig å gjøre noe. Neste gang – det blir alltid en neste gang – vil en mye større gruppe av Norges befolkning være eksponert for sjokk i verdipapirmarkedet på grunn av endringen til innskuddsbasert pensjon.

Et tiltak regjeringen gjennomførte var store stimuli i økonomien gjennom økning i statsbudsjettet. Du har de siste årene hatt flere uttalelser om at budsjettene ikke er stramme nok. Støtter du sentralbanksjef Øystein Olsens forslag om å stramme inn handlingsregelen?

I realiteten har vi hatt en avkastning på 3,2 prosent siden fondet ble opprettet. Med andre ord har vi tært allerede. Jeg har sans for at man skal tenke på fremtidige generasjoner. Den gylne baksiden er at vi klarer å bevare tradisjonell konkurranseutsatt virksomhet. Denne sektoren gir viktige spillover-effekter og eksternaliteter, og det er avgjørende at miljøet i konkurranseutsatt sektor ikke blir for lite.

Vil et nivå på 2,5 prosent bidra til det?

Det er ikke noe enkle svar på dette, men det er fornuftig å ha en regel. Diskusjonen om handlingsregelen handler først og fremst om å være fornuftig i pengebruken. Jens Stoltenberg er mot å endre handlingsregelen, men han er ikke i mot at vi skal bruke mindre penger. Utfordringen dersom

handlingsregelen endres, er at det åpner for endringer i den andre retningen, til 6 eller 8. Det viktigste er ikke om regelen endres, men hvordan den etterleves.

Du er enig med Jens i handlingsregelen, men har utfordret Arbeiderpartiet på deres kjerneområde: arbeid til alle. Du mener det ikke finnes gode nok konkrete tiltak for å få ned antall uføretrygdede. Hva er løsningen?

Den kritikken står jeg for. Det var en viktig grunn for meg til å sitte i kompetansesarbeidsplasser-utvalget. Vi må få øyene opp for at uføreproblemet har en regional side. Det snakkes det alt for lite om. I debatten er det kun to sider, de som mener problemet er at folk er late, og på den andre siden de som mener de er utstøtt. Ofte forklares det høye antallet uføre med at det er prisen for høy yrkesdeltakelse, fordi vi inkluderer personer med svakere helse i utgangspunktet. Men dette alene forklarer ikke situasjonen. Regionale nedbemanninger og nedleggelser med omstilling til passivitet snarere enn nye jobber spiller også en viktig rolle.

Hvorfor er det så store forskjeller?

Vi er ikke gode nok til å få til omstillingsprosesser. Smitteeffekter av bedriftsnedleggelser er økte uføretall

og at normene endres. Det er vanskelig å omstille en industriarbeider til å bli helse- og omsorgsarbeider. Der vi har jobbavgang er innenfor sektorer med mindre krav til utdanning, gjerne industrien. Der vi har vekst er det noe høyere krav til utdanning, og det er tjenester som skal utføres snarere enn varer som skal produseres. NAV burde hjelpe folk til å ta relevant videreutdanning. Det holder ikke med småendringer i personers kompetanse.

En annen omstillingsprosess Ulltveit-Moe har vært opptatt av er overgangen fra fødselspermisjon til yrkeslivet. Kvinner kan ikke forvente å kombinere karriere med ett års permisjon og arbeidstid fra halv ni til fire, uttalte hun til Dagbladet for et par år siden, og foreslo barnehage til babyer fra åtte måneder. Selv har hun au pair.

Hva er prisen du må betale for kontroversielle forslag og utspill?

Det koster noe å mene. Jeg har fått en del smekker, og mistet noen muligheter. Det kan være ubehagelig, men man lever bare enn gang, og ytringsfrihet er en viktig verdi. Jeg har ment mange ting, og jeg kommer til å fortsette å mene mange ting. Men jeg skal ikke mene noe som ikke har faglig grunnlag for å mene noe om.

Hvorfor har du da kastet deg inn i debatten om fødselspermisjon og mødres mulighet til karriere?

Fordi jeg er mor selv – så det er unntaket. Avisene fokuserer på dette delvis fordi jeg er kvinne, og delvis fordi de synes jeg er en raritet. Jeg har et litt atypisk privatliv i forhold til en del andre forskere, som en del synes er spennende. Jeg har sagt nei til veldig mange henvendelser fordi jeg ikke har noe ønske om å dele privatlivet mitt med offentligheten. Det har de fleste skjønt, og presset har gitt seg.

Blir du aldri redd for reaksjonene på dine uttalelser?

Jeg tror jeg er en relativt uredd person. Man må være litt hardhudet. Det som er vanskelig, er å få kritikk for personlige sider, og ikke faglige sider. Jeg har mange prinsipper. De er en viktig del av mitt verdisett. Det er avgjørende for meg å være trofast mot dem. Jeg vil ikke la være å mene noe bare fordi det er mer behagelig.

.....

Valutaseminaret anno 2012:

– Euroen på kanten av stupet

Den første helgen i februar inviterte Samfunnsøkonomene til sitt årlige valutaseminar på Soria Moria Hotell og Konferansesenter i Oslo. De tilreisende ble servert solide foredrag om makroøkonomi fra academia, finansnæring og den offentlige forvaltningen. Den prekære situasjonen i verdensøkonomien ble problematisert, derunder Vestens demografiske utvikling og potensielle løsninger på eurokrisen. I utformingen av norsk økonomisk politikk blir trolig finansiell stabilitet og bærekraftighet nøkkelord i årene som kommer.

MICHAEL WALTER MADSEN

RASMUS BØGH HOLMEN

Masterstudenter, Universitetet i Oslo¹

2. og 3. februar gikk Samfunnsøkonomene's årlige valutaseminar av stabelen. Disse dagene var blant vinterens kaldeste i Oslo, og spesielt oppe i Nordmarka, hvor Soria Moria Hotell og Konferansesenter ligger. Deltakerne kunne glede seg over et bredt spekter av foredrag som belyste ulike sider av dagens makroøkonomiske situasjon og utviklingen fremover – i Norge så vel som internasjonalt. Mellom slagene kunne deltakerne nyte delikate lunsjer. På kvelden ble det servert en utsøkt tre-rettersmiddag, etterfulgt av pianospilling, quiz, joviale taler og mingling i baren. Partner Terje Strøm i Ny Analyse stakk av med premien for prognose for dollarkursen ved utgangen av 2011, mens ivrige

samfunnsøkonomer leverte nye prognoser for neste årsskifte. I det hele tatt fremsto seminaret velorganisert både med tanke på de faglige og de sosiale aspektene. Vi vil i denne reportasjen gi et overblikk over valutaseminarets mange faglige innslag.

FINANSMINISTERENS TIME

Først ut av foredragsholderne var finansminister Sigbjørn Johnsen i finansministerens time. Johnsen viet sitt foredrag til den urovekkende oppgangen i ledigheten som følger av gjeldskrisen i Europa, hvor hver tiende arbeidstaker nå er uten jobb. Blant disse er en femtedel en unge arbeidstakere mellom 16 og 24 år. Videre ligger ungdomsledigheten i snitt på rundt tjue prosent. «Krisen vi ser i Europa i dag er i realiteten en ledighetskrise», sa finansministeren,

før han siterte den anerkjente norske økonomen, Leif Johansen: «Ledigheten går lettere opp enn ned». Johnsen understreket at det er svært demotiverende og destruktivt for den enkelte å gå ledig. «Jo lenger man står utenfor arbeidsmarkedet, desto vanskeligere blir det å komme tilbake», bemerket han og antydte at langvarig ledighet kan føre til hystereseffekter. Den blide hedmarkingen brukte store deler av sitt foredrag til å understreke arbeidsmarkedspolitikken's essensielle rolle for å hindre varige ledighetsproblemer.

Like fullt påpekte finansministeren at deler av opposisjonen, i motsetning til Arbeiderpartiet og den sittende regjering, er for desentraliserte lønnsforhandlinger. En fare med konkurrerende fagforeninger er at lønnpresset kan bli høyere enn hva som er ønskelig fra et kollektivt ståsted,

¹ Vi ønsker takke stipendiat André Kallåk Anundsen, Økonomisk institutt ved Universitetet i Oslo, for god gjennomlesing og nyttige kommentarer.

slik at likevektsledigheten drives opp. Videre trakk Johnsen frem solidaritetsalternativet fra 1990-tallet som et eksempel på vellykket koordinering av den økonomiske politikken, men så ikke for seg at noe tilsvarende ville være aktuelt på nåværende tidspunkt. Samfunnsøkonomens utsendte spurte også finansministeren om det kunne være aktuelt å justere ned handlingsregelen fra fire til tre prosent, i og med at realavkastningen har ligget på mellom to og tre prosent siden regelen ble opprettet i 2001. Vekstprospektene i verdensøkonomien ser ikke akkurat lysere ut i årene fremover, og et forbruk utover realavkastningen på fondet vil innebære at man tærer på fondsformuen. Spørsmålet ble stilt to uker før sentralbanksjefen tok til ordet for en innskjerping av reglen. Johnsen svarte at opp- og nedjusteringer av handlingsregelen kan skape mye usikkerhet, og mente det

er uaktuelt å endre regelen på nåværende tidspunkt.

HVA SKJEDDE MED HANDELSGEVINSTENE?

Mens mesteparten av pressekorpsset på seminaret fulgte finansministeren til en pressekonferanse, innledet professor Victor Norman fra Norges Handelshøyskole sitt foredrag om internasjonal handel. Spørsmålet; «hva hendte med gevinstene fra økt handel?»; dannet et bakteppe for foredraget. Den tidligere ministeren understreket at det har vært betydelige gevinster fra intensiveringen av handelen som har fulgt av globalisering. «Hvis du ikke tror meg, kan du dra til Kina og se på utviklingen der», foreslo han. Videre trakk Norman frem gevinstene ved intertemporal handel, eksemplifisert ved Kinas, Tysklands og Japans direkte og indirekte

subsidering av USAs handelsunderskudd. Norman hevdet denne handelen er optimal på grunn av ulik demografisk utvikling. Amerikanerne har en yngre befolkning enn de tre andre landene. Dermed har USA et komparativt fortrinn i å produsere i fremtiden. Gitt at amerikanerne ønsker å glatte konsumet sitt, bør de derfor finansiere dagens konsum med fremtidens produksjon.

Et av flere problemer i Europa er ifølge Norman at ikke alle kan tjene på globaliseringen – enkelte geografiske områder vil måtte komme ut som tapere. «For eksempel holder Sør-Europa verken det høyteknologiske nivået til Nord- og Vest-Europa, eller det lave prisnivået til Øst-Europa», sa han. Deretter viste han til Portugal, der landets store tekstilindustri har bukket under etter Kinas inntog i verdensøkonomien. I nyere tid har

kineserne gjennom produksjon av elektronikk skapt tilsvarende utfordringer for høyteknologiske sektorer i Tyskland og Japan. Norman mente også at den smertefulle omstruktureringen fra arbeidsintensiv til kunnskapsintensiv sektor kan lede til at gevinstene fra handel blir nesten umiddelbart høstet. Han fremhevet igjen Portugal som eksempel på et land som ikke har evnet å nedskalere sin lavteknologisektor, samtidig som de har en liten kunnskapsintensiv sektor. Dette står i kontrast til Japan, USA og andre europeiske nasjoner, hvor man allerede har kommet langt i denne omstruktureringen. I tillegg til tradisjonell handel har utenlandske finansielle investeringer på tvers av landegrensene skutt i været siden 1990, hvilket har bidratt til realisering av flere investeringsprosjekter. Professoren avsluttet sitt innlegg med å stadfeste at det vil være vinnere og tapere ved økt handel. Så lenge taperne kompenseres av vinnerne, vil alle komme bedre ut enn i en situasjon uten handel. Hvorvidt en slik kompensasjon finner sted er et annet spørsmål.

EUROLANDENE TIL KRIG MED VEGRENDE GENERAL

For å belyse eurokrisen hadde Samfunnsøkonomenes Forening hentet inn den belgiske stjerneøkonomen Paul De Grauwe. Etter mange år som professor ved Leuven-Universitetet i Belgia, tiltrådte belgieren som professor ved London School of Economics and Political Science dagen før konferansen. De Grauwe innledet sitt foredrag med å trekke den etter hvert ofte fremhevede parallellen mellom Spania og Storbritannia; en sammenlikning vi tror blir et skoleeksempel i makroøkonomi i fremtidige lærebøker. De to landene har omtrent samme nivå på sin statsgjeld som

andel av BNP; Storbritannia har til og med litt høyere gjeld enn Spania. Likevel har rentene på de britiske statsobligasjonene ligget på betydelig lavere nivåer enn de spanske. En delforklaring kan være at investorene har større tiltro til aktørene i den britiske økonomien enn aktørene i den spanske. Hovedårsaken ligger likevel i at britene kan bruke inflasjonskanalen til å velte en del av gjeldsbyrden over på sine kreditorer, mens Spania er prisgitt Den europeiske sentralbanken (ESB). Det kan synes paradoksalt at kreditorer foretrekker inflasjon, som i seg selv innebærer en gjeldsovervelting i deres disfavør. Like fullt impliserer stemningen blant investorer at restrukturering og mislighold er enda verre. Dessuten innebærer fravær av en selvstendig pengepolitikk et redskap mindre i gjeldshåndteringen. Tidligere har Argentina og andre latinamerikanske land havnet i tilsvarende problemer etter å ha adoptert den amerikanske dollaren.

De Grauwe fortsatte sitt foredrag ved å diskutere de økonomiske problemene som følger av krisemaksimering og selvpoppfyllende profetier. I denne sammenheng siterte han den amerikanske presidenten Franklin D. Roosevelt: «Frykt er det vi bør frykte mest». De Grauwe argumenterte for at Tyskland er i en god tillitslikevekt, mens Spania har havnet i en uheldig tillitslikevekt. Videre fastslo han at euroen har gjort tyskerne mer konkurransedyktige, ved at de har kunnet nyte godt av en kunstig svak valuta. Tilsvarende har søreuropeiske nasjoner en kunstig sterk valuta gjennom euroen, hvilket gjør dem desto mindre konkurransedyktige. Belgieren berømmet ESBs støtteoppkjøp av statsobligasjoner i de kriserammede landene, men var svært kritisk til sentralbankens uttalte vegring mot å gjøre dette. «En general kan ikke gå

til krig og si at han heller ville vært hjemme enn å støtte soldatene sine», sa De Grauwe. Han bebreidet tyskerne med Merkel i spissen for å holde «sedelpressa» i ro. Tyskerne har betydelige overskudd i sitt utenriksregnskap og ønsker ikke å la sine sparepenger svinne hen gjennom økt inflasjon, men belgieren mente konsekvensene av ikke å møte gjeldskrisen med full styrke kan bli mye verre. «Euroen er en valuta uten land. Skal valutaen lykkes, må nærmere finanspolitisk integrasjon til. Det blir langt fra lett», konkluderte De Grauwe.

– GENERALEN GJØR RETT I Å HOLDE IGJEN

Professor Øystein Thøgersen fra Norges Handelshøyskole fortsatte på mange måter der De Grauwe slapp. Thøgersen åpnet med å bemerke at han var mer begeistret for politikken til Merkel enn det De Grauwe ga uttrykk for. «Man kan ikke bebreide tyskerne for at de har åpnet øynene for grekernes tidskonsistens og tatt den til følge», poengterte han. Ifølge professoren ligger mye av forklaringen på søreuropeiske staters gjeldsproblemer i at inntjeningen ikke har økt i takt med kostnadene. Nå gjør eldrebølgen i Sør-Europa situasjonen desto mer kritisk. Ved å ta med politiske prosesser i analysen kom Thøgersen til den motsatte konklusjonen av De Grauwe hva gjelder Tyskland og ESBs vegring mot oppkjøp av statsobligasjoner. «Det nytter ikke for generalen å gå til krig, når det ikke er orden i rekkene», fastslo professoren med referanse til belgierens illustrasjon. «ESB kan ikke bare opptre som en ukritisk brannmann. Det ville gitt feil insentiver for hvert enkelte lands gjeldshåndtering», bemerket han, før han la til: «Likevel er det bra at de tar tak, når de står som siste brannmann med vann igjen i slangen». Thøgersen pekte på

det grunnleggende problemet i eurosonen – nemlig at det ikke er et optimalt valutaområde. Mer konkret har ikke landene i sør de samme behovene for pengepolitikk som landene i nord. Friere flyt av varer og tjenester som følger av å ha en felles valuta er neppe nok til å kompensere for dette.

Deretter holdt seniorøkonom Knut Magnussen fra DNB Markets et innlegg om hvorvidt de fremvoksende økonomiene kan holde kriserammede vestlige økonomier flytende. Selv om disse økonomiene kan bidra til å holde dampen oppe i verdensøkonomien, understreket han at de fremvoksende økonomiene er tett sammenknyttede med, og langt på vei avhengig av, vestlige økonomier. I dag er om lag halvparten av verdensøkonomien utenfor OECD. Seniorøkonomen påpekte like fullt at de fremvoksende økonomiene står bedre på egne ben nå enn før. Magnussen brukte Asia som et eksempel på at kredittkrisen i Vesten ikke har rammet fremvoksende økonomier like hardt. Dette skyldes at den asiatiske banksektoren er relativt lite eksponert mot amerikanske og europeiske banker. Videre ser han for seg at kineserne i tråd med sine målsetninger vil vri produksjonen mot innenlands konsum, hvilket gjør Kina mindre avhengig av utenlandsk etterspørsel etter kinesiske produkter. På mange måter står kineserne i en særstilling, idet de både har fast valutakurs og selvstendig pengepolitisk virkemiddel. Med referanser til pengepolitikkenes trilemma har Kina – i motsetning til nesten alle andre land – valgt bort det tredje godet, nemlig finansiell mobilitet. Så langt ser det ikke ut til at valget har senket veksten i kinesisk økonomi nevneverdig. «På lang sikt er det imidlertid en risiko for at også kineserne kommer opp i stry. Det vil i så fall kunne by på store

problemer for verdensøkonomien», avsluttet Magnussen.

«YOU CAN CHECK OUT ANY TIME YOU LIKE, BUT YOU CAN NEVER LEAVE»

Senere på ettermiddagen entret sjefanalytiker John Hydeskov fra Danske Markets i London manesjen med et innlegg om valutamarkedet og euroens fremtid. Han hevdet at euroområdet kan oppsummeres med The Eagles-slageren «Hotel California» og illustrerte påstanden med følgende sitat: «You can check out any time you like, but you can never leave». Videre stilte han spørsmålsteget ved hvorvidt euroen vil være intakt ved utgangen av 2012. Han mente svaret avhenger av hvordan man definerer et intakt område. Mange tror det er optimalt å bevare euroområdet, men dansken stilte spørsmål ved hvorvidt disse var klar over hvor mye det ville koste. Personlig ga Hydeskov uttrykk for at han tror euroen vil overleve grunnet muligheten for kvantitative lettelser. Videre hevdet han det asiatiske veksteventyret så vidt hadde begynt. «Siden Japans økonomi skjøt fart i etterkrigstiden, har De østasiatiske tigerne fulgt etter. I motsetning til en del andre tror jeg fortsatt Kina vil holde tempoet i økonomien sin i mange år til, mens India ligger og lurert bak», sa Hydeskov. I dag foregår omtrent seksti prosent av verdenshandelen med dollar, mens euroen står for rundt en fjerdedel. Sjefanalytikeren predikerte at dollaren vil fortsette som en verdensvaluta, men at den i likhet med pund og yen vil tape markedsandeler til yuan, særlig hvis den kinesiske valutaen en gang slås sammen med Hongkong-dollaren.

Sist ut på konferansens første dag var førsteamanuensis Genaro Sucarrat fra Handelshøyskolen BI. Sucarrat

annonserte vinneren av fjorårets prognosepris. Man må holde tunga rett i munnen når man skal forklare hva slags pris og prognose det er snakk om. Prognoseprisen gjelder for 2011 og ble utdelt i 2012 for prognoser avlagt i 2009 for året 2010. 2010 var et år preget av innhenting; særlig verdensøkonomien, men også i Norge. I konkurransen predikerte deltakerne BNP-veksten i Fastlands-Norge, privat konsumvekst, vekst i realinvestering, sysselsetting vekst (AKU), konsumprisindeksen (KPI), kjerneinflasjonen (KPI-JAE), lønnsvekst (TBU), valutakursendring og styringsrenta. Prestasjonene blir vektet etter deltakerveid plassering i delkonkurransene for å premiere prestasjoner i delkonkurranser med mange deltakere. Konkurransens ti deltakere fra tidligere år var fortsatt med; nærmere bestemt DNB, Finansdepartementet, First Securities, Fokus Bank, Handelsbanken, Nordea, Norges Bank, Næringslivets Hovedorganisasjon, Skandinaviske Enskilda Banken og Statistisk Sentralbyrå. I tillegg deltok tidligere ansvarlig for konkurransen, professor Ragnar Nymoen ved Universitetet i Oslo, sammen med Gunnar Baardsen fra NTNU. De stilte med en ren modellbasert prediksjonsmodell kalt «Norwegian Aggregate Model» (NAM).² Tidligere har NAM gjort det bra uoffisielt, men den offisielle debuten i konkurransen endte med nest-siste plass. Seniorøkonom Kyrre Aamdal fikk gleden av å ta i mot prisen for 2011 på vegne av DNB, som vant prisen foran First Securities og Finansdepartementet. First Securities leder fortsatt adelskalenderen, som er tuftet på snittplassering de tre siste årene.

² Mer informasjon om denne modellen finnes på Gunnar Baardsens hjemmeside: <http://www.sv.ntnu.no/iso/gunnar.baardsen/nam/index.html>.

NORGES MAKROINSTITUSJONERS TIMER

På konferansens andre dag var det tid for sentralbankens time ved direktøren for pengepolitisk avdeling i Norges Bank, Jon Nicolaisen. Temaet var endringer i finansmarkedene og virkninger av pengepolitikken. Nicolaisen påpekte at prisingen av risiko, målt ved renten på 10-årige statsobligasjoner, har økt drastisk i løpet av de siste par årene. Samtidig antydte han at dagens risikoprising trolig ikke er så spesiell. Isteden ble risikoen feilaktig priset mellom 1998 og 2007, idet mange trodde euroen gjorde søreuropeiske statsobligasjoner like sikre som tyske. Nicolaisen stilte videre spørsmålet om dagens renter i Norge er for lave. Han konstaterte at rentene på norske statsobligasjoner ikke lenger er vesentlig høyere enn på tyske og amerikanske statsobligasjoner. «Før bestemte NIBOR utlånsrenta. Nå er mer langsiktige renter viktigere», kommenterte han. Risikopremien på norske bankers utlån har steget betraktelig. «Det er et godt tegn at risiko prises, selv om det kan hende at prisingen for øyeblikket er i overkant. Det var tross alt de lave rentene som var årsaken til krisen», sa Nicolaisen. Han poengterte videre at man står overfor et nullgrenseproblem, dersom de høye risikopåslagene i finansmarkedene vedvarer. Dette gir redusert handlingsrom for Norges Bank og øker tiden det tar før pengepolitiske grep virker inn på realøkonomien. Sentralbanken er derfor nødt til å ta i bruk nye virkemidler, slik som kvantitative lettelsers og kommunikasjoner av rentebaner med sikte på å stabilisere inflasjonsforventingene.

Etter en god lunsj var det Finanstilsynets direktør Morten Baltzersens tur med innlegg om finansielle utviklingstrekk og utfordringer. Baltzersen poengterte at vi i Norge kun har hatt milde

konjunkturtilbakeganger de siste 20 årene. Han la ikke skjul på at han trodde at norske myndigheter og banker har lært mye av bankkrisen ved tiårsskiftet mellom 1980- og 1990-tallet. «Likevel kan to tiår med veldig god utvikling i norsk økonomi fort føre til at folk låner for mye. Det er ikke gitt at den gode utviklingen fortsetter», advarte han. Deretter understreket han viktigheten av å bygge opp egenkapital i gode tider, slik at man står bedre rustet til å møte dårlige tider. «Det må påpekes at dette er lettere for Norge enn de fleste andre europeiske land. Generelt ser vi også mer mislighold ute enn hjemme, hvor den sosiale forsikringen står sterkere», fortsatte tilsynsdirektøren. Blir man arbeidsledig innebærer norske trygdeordninger at mange fortsatt kan betjene lånene sine, mens dette ikke er tilfelle i mange andre land. Finansdirektøren uttrykte også bekymring over en mulig gjeldspris spiral i boligmarkedet. «Danskene sliter fortsatt med ettervirkningene av at boligprisene var alt for høye før finanskrisen», bemerket Baltzersen, men han fastslo at kvaliteten på kredittvurderingene har bedret seg betraktelig i Norge siden den norske bankkrisen. Vi er dermed bedre rustet nå enn for 20 år siden. Når det gjelder tjenestepensjoner, er banknæringen på vei bort fra ytelsespensjoner og over til omtrent bare innskuddspensjoner. Grunnen er at gjennomsnittlig levealder har økt mer enn forventet, og at ytelsespensjoner derfor langt på vei har vært et tapsprosjekt for mange banker.

NYE TAYLOR-VEKTER OG VENNSKAPELIG DEBATT

Professor Steinar Holden ved Universitet i Oslo fortsatte der Nicolaisen slapp ved å holde et innlegg om hvilke lærdommer man kan trekke fra finanskrisen. Han hevdet blant annet at kvantitative lettelsers

fungerer godt når det er behov for dem. «Etterspørselssjokk er vanskeligere for sentralbanker å håndtere enn tilbudssjokk ved inflasjonsmål. Dette er fordi en renteendring har motsatte effekter på BNP og inflasjon ved tilbudssjokk», forklarte professoren. Videre argumenterte han for at stabilitet i produksjonen bør vektlegges mer i Norges Banks Taylor-regel. Samtidig bør kortsiktig inflasjon ifølge professoren vektlegges mindre, da man har liten kontroll over den. «Vi bør heller legge mer vekt på å minimere konjunktursvingningene, med tanke på at man ikke kan styre ledighet, bare flytte den», foreslo Holden. Han slo fast at det i praksis ikke blir kompensert for høy ledighet intertemporalt, hvilket både Spania og Hellas er eksempler på. Han syntes ESBs pengepolitikk virker ganske fornuftig med et viktig unntak: «Det er meningsløst at man skal være opptatt av den kortsiktige inflasjonen når arbeidsledigheten går i taket». Videre skisserte Holden et scenario der aktørene i en valutaunion frykter at gjelden ikke blir tilbakebetalt, hvilket i neste steg gir høyere renter, slik at gjelden ikke kan betales. Dette er et problem som kan unngås for land med egen sentralbank, ved at den kan kjøpe obligasjoner for å presse rentene ned. I likhet med De Grauwe påpekte Holden at Italia og andre kriserammede euroland har lånt i «fremmed valuta» og dermed ikke kan utstede penger selv. Til slutt understreket Holden viktigheten av at man siden 1970- og 80-tallet har skjönt at det er en dårlig idé å utfordre pengepolitikken i lønnsfastsettelsen. «Både pengepolitikken og makroreguleringen må bidra for å løse krisen også denne gangen», konkluderte Holden.

Holden forble på scenen for å delta i seminarets debatt. Debatten bar preg av lite ordveksling og fortonet seg

mer som en samling av flere separate innlegg. Sjefsøkonom Steinar Juel i Nordea tok til ordet for at finansiell stabilitet bør vektlegges eksplisitt i rentesettingen. Han var ellers enig med det meste Holden hadde sagt, men uttrykte likevel et hjertesukk over akademias tendens til å være på etterskudd. Holden sa seg enig i at akademia ofte ligger bak, men understreket samtidig at det er vanskelig å utvide modellene. Dessuten er Norges Bank også gjerne på etterskudd, ifølge professoren. Videre fulgte sjefsøkonom Jan Andreassen i Terra-Gruppen opp med å hevde at Europa vil oppleve det Japan opplevde for tjue år siden, ved at eldrebølgen skyller inn over eurosonen, samtidig som landene ligger nede med brukket rygg. Andreassen spådde en lavvekstæra i Europa med lave renter i overskuelig fremtid. Ikke overraskende tok direktør for Bransje- og Industripolitisk avdeling i Norsk Industri, Knut Sunde, til ordet for mer hensyntaking til norsk industri ved rentesettingen. Antakelig var han godt fornøyd måneden etter, da Norges Bank satt ned renta fra 1,75 til 1,5 prosent. Sunde var for øvrig en sterk tilhenger av Merkels linje i håndteringen av Europas gjeldsproblemer.

TALENES DAME OG RENTENES HERRE

Mot slutten av dagen var det duket for et foredrag om de nye bankreguleringene av Leena Mörntinen, leder Group European Affairs i Nordea. I fjor ble Mörntinen kåret til den mest innflytelsesrike personen innen bank- og forsikringssektoren i Finland. Mens en del av de andre foredragsholderne hadde vært mer tilbakeholdne når det gjaldt spørsmål, innbød finnen stadig til diskusjon og nye innspill. I løpet av sitt foredrag hadde hun flere ordvekslinger med publikum enn hva debatt-deltakerne hadde hatt med hverandre

tidligere på dagen. Svarene hennes kom like raskt som oppfordringene til spørsmål, og det var ikke vanskelig å skjønne hvorfor hun hadde vunnet kommunikasjonspriser i hjemlandet. «Verden er i dag inndelt i underskuddsøkonomier, som primært er industriland, og overskuddsøkonomier, som primært er utviklingsland», bemerket Mörntinen. Ifølge finnen vil det ofte være utfordrende for overskuddsland å finne nok gode investeringsprosjekter, mens underskuddsland fort kan bli fanget i egne gjeldsproblemer. Nordeaøkonomen påpekte at de skandinaviske landene har relativt store rom for ekspansiv finanspolitikk i kraft av sterke statsfinanser. «Likevel er frykt i bankmarkedet smittsomt. Frykt utgjør dermed en kontinuerlig trussel», fortsatte hun. Mörntinen trakk også frem den nordiske håndtering av bankkrisen på begynnelsen av 1990-tallet, som en langt bedre politikk enn hva den europeiske sentralbanken har stått for. Like fullt mente hun at den europeiske gjeldskrisen er vanskeligere å løse, fordi hvert enkelte lands interesser kan komme i veien for behovet for synkronisert økonomisk politikk i euroland.

Konferansens siste foredrag handlet om renter og ble avholdt av analysesjefen i First Securities Kredittavdeling, Pål Ringholm. Den joviale nordlendingen åpnet showet med å hevde at gjeldskrisen i Europa er håndterbar, så lenge bare Hellas og Portugal misligholder. «Jeg tror Italia kan klare seg, men kombinasjonen av mye gjeld og liten vekst er likevel en killer», sa Ringholm. Den siste tidens urovekkende og lite demokratiske utvikling i Ungarn har fått Det internasjonale pengefond (IMF) til å banke på døren i Budapest, men Ringholm mente å se tegn på at situasjonen vil løse seg. En avstraffelse av Ungarn kunne fort

ha gått hardt utover Østerrike, idet østerriksk næringsliv er tungt inne i nabolandet i øst. Ringholm fremhevet at markedets rentenivåer ikke har vært så lave som nå siden 1949. «På 1990-tallet gikk det 120 måneder, før det sa stopp. Det skjer neppe igjen. Det er bare å løpe og binde renta fort som svint», rådet analysesjefen. Til slutt konkluderte Ringholm med at norske banker vil klare seg bra, så lenge de ikke låner for mye ut til shipping og de mest råtne utenlandske selskapene.

AVSLUTNING

Alt i alt var årets valutaseminar svært vellykket. Arrangementer som dette er den perfekte måten til å bli «up-to-date» på makroøkonomiske utfordringer og diskusjonslinjer. En utfordring med så mange foredrag om dagens tilstand i makroøkonomien er at det lett kan bli litt «hakk i plata» i form av mye gjentakelse. Vi opplever at arrangørene løste dette på utmerket vis med et variert utvalg av foredragsholdere og deltemaer. Et forbedringspotensial er å få i gang ytterligere diskusjon under neste års debatt, men det bør samtidig understrekes at debattinnleggene var svært interessante i seg selv. Konferansen var også en hyggelig affære sosialt med muligheter for mange interessante diskusjoner med andre samfunnsøkonomer. Vi takker med dette Samfunnsøkonomene for et vellykket og solid arrangement, og oppfordrer samtlige av foreningens medlemmer til å melde seg på til neste år.

Samfunnsøkonomenes kandidattreff anno 2012:

– Fri flyt av samfunnsøkonomer

16. februar gikk årets kandidattreff av stabelen på Radisson BLU Scandinavia Hotell ved Holbergs Plass i Oslo. Dette var dagen der vordende samfunnsøkonomer og sentrale arbeidsgivere fra både offentlig og privat sektor fikk anledning til å møte hverandre. Departementer, forskningsinstitusjoner og etater stilte tradisjonen tro opp for å friste studentene, men også konsultantselskapene dukket opp for å kapre sin andel av de kloke hodene.

RASMUS BØGH HOLMEN

OSCAR HAAVARDSHOLM

Masterstudenter, Universitetet i Oslo

I midten av februar ble Samfunnsøkonomenes kandidattreff arrangert for fjerde året på rad. Foreningen fikk drahjelp fra EconLink fra Universitetet i Oslo, Samfunnsøkonomenes Studentgruppe Bergen fra Universitetet i Bergen og ECONnect fra Norges tekniske-naturvitenskapelige universitet. Studenter og kandidater i samfunnsøkonomi fra alle landets læringsinstitusjoner var velkomne. Selv om Oslo-studentene naturlig nok dominerte deltakerlisten, var oppmøtet godt også fra andre steder i landet; spesielt fra Bergen og Trondheim. Tradisjonen tro dukket Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) opp. De tre institusjonene trekkes ofte frem blant de fremste potensielle arbeidsgiverne og er fortsatt attraktive arbeidsgivere for de fleste. Like fullt er samfunnsøkonomer ettertraktet langt flere steder enn bare i «jerntriangelet»;

Ragnar Frischs gamle kallenavn på Finansdepartementet, SSB og Økonomisk institutt ved Universitet i Oslo; eller «jernkvartetten» om man inkluderer Norges Bank. Kandidattreffet viste at samfunnsøkonomer er ettertraktet blant mange andre arbeidsgivere også; på treffet representert ved fire konsultantselskaper, et forskningssenter og to andre offentlige institusjoner. Flere tidligere studenter var levende bevis på dette, ved at de hadde vendt tilbake som representanter for arbeidslivssiden på årets treff.

FAGLIGE TUNGVEKTERE FRA DET OFFENTLIGE

Først ut var Arbeidsdepartementet ved Eva Strømnes. «Vi er et lite departement, men har ansvar for en tredjedel av statsbudsjettet», åpnet Strømnes. «Det er derfor ingen tvil om at det

er mange interessante arbeidsoppgaver for samfunnsøkonomer hos oss», fortsatte hun. Representanten for Arbeidsdepartementet brukte deretter en skisse av et badekar som en metafor for arbeidsmarkedet. «De ulike seksjonene hos oss illustreres av forskjellige deler av badekaret», forklarte hun. Innstrømning i badekaret besto av nyutdannede, innvandrere og folk som vender tilbake til arbeidslivet etter å ha vært borte. Videre symboliserte vannstanden arbeidsstyrken; temperaturen arbeidsmiljøet; og bunnhøyden behov for spesialtilpasning. Sist, men ikke minst, omfattet utstrømningen arbeidsledige, permitterte, pensjonerte, sykemeldte med flere. «Vi ønsker at flest mulig skal være i arbeid istedenfor på trygd», konkluderte Strømnes. Arbeidsdepartementet ble etterfulgt av et innlegg fra et annet departement. «Jeg regner med at dere

vet hvem vi er», innledet Bård Lian fra Finansdepartementet. For sikkerhets skyld ramset han opp departementets oppgaver; planlegging og iverksettelsen av økonomisk politikk, samordning av statsbudsjettet, skatt, utarbeide regler for overvåking, samt forvaltning av statens formue og annen forvaltning som vedrører økonomien. «For å bli ansatt hos oss må du ha toppkarakterer, inneha gode fremstillingsevner, være initiativrik og kunne jobbe selvstendig», fortsatte han, før han på muntert vis avsluttet med å fastslå at «samfunnsøkonomene er indrefilet i Finansdepartementet».

Også makroøkonomenes høyborg møtte opp på konferansen. «Vi regner med at dere vet hvem vi er og hva vi gjør», åpnet Norges Banks utsendte, Thea Kloster, før hun i neste øyeblikk trakk frem finansiell stabilitet, pengepolitikk og forvaltningen av oljeformuen for å være på den sikre siden. Norges Banks utsendte fristet studentene med et sterkt fagmiljø og internasjonale utvekslingsmuligheter til andre sentralbanker og pengepolitiske institusjoner. «Vi har mer faglig teoribruk enn departementene, men vi har samtidig nærhet til politikken», ytret Kloster. Videre fortalte hun om forskningsgruppens ekspedisjon ut i verden for å lære mer om finanskrisen av internasjonal ekspertise. «Vi fikk beskjed om å komme tilbake om ti år», medelte Kloster og argumenterte for at dette illustrerte behovet for egen forskning. «Vi har blant de ti beste fagmiljøene i sentralbankene i verden», slo Kloster fast avslutningsvis. Norges Bank ble etterfulgt av Uy Tran, nyutdannet samfunnsøkonom ved Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE). «Vi regulerer og analyserer kraftmarkedet, og utformer markedsdesign», sa Tran, og påpekte deretter at direktoratet er internasjonalt aktivt og har et tverrfaglig fagmiljø.

HØYT TEMPO OG SPENNENDE UTFORDRINGER PÅ FORSKNINGS- OG KONSULENTFRONTEN

Først ut av de private var Oslo Economics representert ved Erik Magnussen; et lite analyse- og rådgivingselskap. Selskapet driver cirka femti-femti offentlige og private anbud om blant annet utredninger, konkurranseanalyser, reguleringsanalyser og erstatningssaker. Det er aktivt innen en rekke bransjer, inklusive helse, IKT, media og samferdsel. Oslo Economics ble etterfulgt av Vista Analyse. Vista står særlig sterkt innenfor energi, miljø og samferdsel. Videre har Vista en flat struktur og er relativt forsknings- og seniortungt. Selskapet var først og fremst til stede for å markere seg med tanke på fremtidige ansettelser av folk med erfaring. «Hos oss kan du jobbe i et bredt spekter av prosjekter når og hvor du enn vil. I Vista representerer lønna skyggeprisen på fritid, og vi passer dermed godt til modellene», sa Vistas utsendte, Simen Pedersen. Tradisjonen tro var også Pöry Management Consulting og Hebe Brunvand til stede. Selskapet har nå har droppet «Econ» fra navnet sitt og er dermed nærmere fullt integrert i det finske ingeniørselskapet som kjøpte Econ i 2007. I motsetning til Vista Analyse og Oslo Economics har Pöry også en avdeling i Stavanger. Den gamle kjempen innenfor samfunnsøkonomiske konsulenttenester har nå først og fremst sin spisskompetanse innen kraftmarkedet, petroleumsnæringen, maritim næring og transportsektoren. Også revisjonsselskapet Pricewaterhouse Coopers (PwC) var representert ved Anders Rask og flere andre fra den samfunnsøkonomiske avdelingen i Norge. PwC er i første rekke involvert i offentlige endrings- og investeringsprosjekter, evalueringer av reformer og tradisjonell samfunnsøkonomisk analyse. Både PwC og Pöry la vekt på

selskapenes gode muligheter til internasjonal jobbutveksling.

Frischsenteret deltok også på kandidattreffet. Forskningscenteret er en uavhengig stiftelse, tett knyttet opp mot/til Økonomisk institutt ved Universitetet i Oslo. Den er i hovedsak finansiert av Norges Forskningsråd, et knippe departementer og internasjonale organisasjoner. Senterets forskningsområder spenner over miljø, energi, arbeidsmarked, utdanning, produktiviteten og helseøkonomi. Etter å ha presentert seg selv og overbevist flere studenter om hvorfor det er spennende å jobbe for dem, konkluderte direktøren for senteret, Oddbjørn Raaum, med at de dessverre ikke hadde noen ledige stillinger for øyeblikket. Like fullt understreket han at Frischsenteret er ute etter stipendiat og samarbeid om oppgaveskriving på sikt. Deretter var det duket for en annen forskningsinstitusjon, nemlig Statistisk sentralbyrå (SSB). Andreas Kostøl fra Forskningsavdelingen ga en kort presentasjon av SSB og fortalte at det var muligheter for å lære mye hos etaten både gjennom forskning og statistikk. «SSB er en institusjon som teller og forteller», bemerket han. Byrået arbeider med demografi og levekår, mikro, energi og miljø, makro, offentlig økonomi, statistiske metoder og standarder. Institusjonen har bred internasjonal publisering og utarbeider også modeller, som blir flittig bruk av andre. SSB er den institusjonen med flest mediahenvisninger i Norge.

FRIKSJONSFRI ALLOKERING AV DE KLOKE HODENE

De av studentene som ville vite mer eller kanskje gjøre et personlig inntrykk hos arbeidsgiverne, fikk anledning til det gjennom stands og en herskkelig lunsj. Treffet bød på gylne muligheter for studentene til å

søke samarbeid om masteroppgaver og jobbintervju for deltids-, fulltids-, og feriestillinger. Det ble også arrangert mini-intervjuer for Pöry, PwC og Norges Bank. Dessuten arrangerte Pöry en case-oppgave, der studentene fikk testet sine kunnskaper om elektrisitetsekonomi og ny fornybar energi. Selv om studentene hadde gode muligheter til å bli kjent med mange potensielle arbeidsgivere, var det flere opplagt relevante arbeidsgivere som ikke var til stede. Banknæringen har ofte sine rekrutteringsprosesser tidlig på vårparten og var ikke representert. Det var heller ikke mediabransjen, som opplever relativt trange

kår for tiden. Fra det offentlige ville Finanstilsynet, Konkurransetilsynet, Nærings- og Handelsdepartementet og Olje- og energidepartementet vært ønsket av mange deltakere. Dessuten er det mange forskningsinstitusjoner og konsultentselskaper som kunne vært invitert; det samme gjelder enkelte større norske selskaper. Like fullt synes vi arrangørens valg av arbeidsgivere var gode, og vi har naturligvis stor forståelse for at alle ikke kan komme hvert år. For vårt vedkommende fremsto kandidattreffet samlet sett som et flott initiativ for å bedre kontakten mellom studenter og arbeidsgiversiden. Vi håper at

tradisjonen vil fortsette i overskuelig fremtid, slik at de kloke hodene fortsatt kan allokeres til de rette stedene i mange år fremover, uten for store friksjoner. Vi takker med dette Samfunnsøkonomene og studentforeningene som bidro for et flott arrangement. Til slutt vil vi oppfordre både arbeidslivssiden og studentene til å møte opp på neste års kandidattreff!

FLYTTEPLANER?

Vi vet ikke om våre abonnenter flytter mer enn andre, men det virker slik. Hver måned får vi tidsskrifter i retur fordi adressaten har flyttet.

Spar oss for ekstra porto og deg selv for forsinkelser:

MELD FLYTTING!

Telefon: 22 31 79 90

E-post: post@samfunnsokonomene.no

www.samfunnsokonomene.no

Samfunnsøkonomene takker alle som har sendt inn sin e-post adresse!

Er du usikker på om vi har din e-postadresse?
Kontakt oss på: post@samfunnsokonomene.no

Temanummer i *Samfunnsøkonomen* om humankapital og kompetanse

Den viktigste formuen i et samfunn er humankapitalen. Investering i humankapital gjøres i utdanningssystemet og i livslang læring. En økende andel av arbeidsstyrken arbeider i såkalt kunnskapsintensiv virksomhet og det er økende interesse for forskning, utvikling og innovasjon. Samtidig er kunnskapsnivået hos norske grunnskoleelever lavt og frafallet i videregående opplæring høyt i internasjonale sammenligninger, og norske universiteter gjør det svakt på internasjonale rangeringer.

Samfunnsøkonomen gir ut et spesialnummer om humankapital og kompetanse i desember 2012 med både artikler og aktuelle kommentarer. Eksempler på tema av interesse inkluderer

- Læring og frafall i grunnutdanningen
- Kvalitet og utfordringer i høyere utdanning og forskning
- Utdanning, livslang læring og konjunkturer
- Forskning og utvikling i norsk næringsliv

Bidrag sendes til sekretariatet@samfunnsokonomene.no.

Aktuelle kommentarer kan være på inntil 12 sider og artikler på inntil 20 sider med dobbel linjeavstand. Veiledning til bidragsyttere er tilgjengelig på <http://samfunnsokonomene.no/veiledning-for-bidragstyttere/>. Frist for innsending av aktuell kommentar er 1. november og frist for innsending av artikkel er 1. oktober. Artikler vil bli fagfellevurdert.

Makroprisen 2011 til Ingvild Almås, NHH:

NORGES BANKS MAKROPRIS

Norges Banks fond til økonomisk forskning utlyste våren 2011 en konkurranse om beste doktoravhandling i makroøkonomi «levert mellom 1.mai 2007 og 30.april 2010 ved norske universitet eller høyskole, eller av norsk statsborger eller norsk resident ved et utenlandsk lærested», som det heter i utlysningen. Formålet med prisen er å fremme empirisk og/eller teoretisk makroøkonomisk forskning. Prisen ble delt ut første gang i 1999 og deles nå ut for femte gang. Prisen som er på 50 000 kroner, deles ut av styret i fondet på bakgrunn av innstilling fra en særskilt oppnevnt sakkyndig komité bestående av to utenlandske økonomiprofessorer; denne gang Torben M. Andersen og Svend Hylleberg, begge fra universitetet i Århus.

Juryen gir følgende beskrivelse av vinneravhandlingen:

Ingvild Almås: Essays on Economic Inequality

“The dissertation by Ingvild Almås analyses how income is distributed between countries, and whether the income distribution within countries is a fair distribution.

The thesis contains three essays. In the first essay entitled “International Income Inequality: Measuring PPP Bias by Estimating Engel Curves for Food” it is shown that purchasing power (PPP) adjusted income given in the Penn World Table (PWT) seriously overestimate the income of especially the poorer countries. In fact, it is argued that it is better just to

transform the incomes into a common currency, a method (EX) which implicitly assumes that the PPP holds, than to do the biased corrections in PWT. The method applied in the paper is based on an estimation of Engel curves for food and application of a method suggested by Hamilton for estimating biases in the consumer prices indices. The paper is interesting and well written, and the results have important implications for comparative work and policy.

The second essay, “Measuring Unfair (In)equality” is written jointly with Cappelen, Lind, Sørensen and Tungodden. In order to assess whether income is more unfairly distributed now than before it is necessary to define the notion of a fair income. The paper applies a generalized version of the proportionality principle, which

suggests that an individual’s (fair) claim on his share of income should be proportional to the part of income he is responsible for. Hence, if the number of working hours is the only responsibility factor, the fair income is determined as the part of the number of working hours that the individual in question has supplied. If there does not exist any responsibility factor, the fair income is the same for all individuals. Estimation of the fair income share is made by estimating a labour earnings equation, and by a division of the explanatory factors in responsibility factors and non-responsibility factors.

Obviously, the results depend critically on the quality of the estimated earnings equation and the separation of explanatory variables into responsibility factors and non-responsibility

factors. The paper therefore contains a thorough discussion of the robustness of the specification and the choice of separation principles. The applied method assumes that the unobserved part of the earnings equation i.e. the error term is in the set of non-responsibility factors, and they conclude that Norway has experienced an increase in unfairness from 1986 to 2005 mainly because unobservable factors have become more important, while the unfair inequality due to observable non-responsibility factors have been stable, except for a reduction in the gender effect, a result which is based on a fall in the R-squared from 0.481 to 0.401. However, also this paper is interesting, well written and argued.

The third and final essay, is entitled “Equalizing Income versus Equalizing Opportunity – A comparison of the United States and Germany”. The paper is an application of the principles set up in the second essay in an analysis of whether the US is the fairer country compared to Germany. The answer to this question depends on whether we count the unknown factors i.e. the residual in the income equation as a member of the responsibility set or not. Nonetheless the paper is worth reading, as it provides a good discussion of many important aspects in relation comparison of equality measures across countries. The three essays present interesting and important results on economic inequality. The dissertation includes

both theoretical and empirical work, and it meets international standards.”

Det første essayet i avhandlingen til Almås er antatt for publisering i American Economic Review. Det var Charlotte Østergaard (Handels- høyskolen BI) som på vegne av styret i Norges Banks fond til økonomisk forskning sto for den offisielle prisoverrekkelsen på et NHH-seminar i Oslo i februar.

Veiledning for bidragsytere

1. Samfunnsøkonomen trykker artikler om aktuelle økonomifaglige emner, både av teoretisk og empirisk art. Temaet bør være av interesse for en bred leserkrets. Bidrag må ha en fremstillingsform som gjør innholdet tilgjengelig for økonomer uten spesialkompetanse på feltet.
2. Manuskripter deles inn i kategoriene artikler, aktuelle kommentarer, debattinnlegg og bokanmeldelser. Bidrag i førstnevnte kategori sendes til en ekstern fagkonsulent, i tillegg til vanlig redaksjonell behandling.
3. Manuskriptet sendes i elektronisk format i Word til Samfunnsøkonomenes Forening ved tidsskrift@samfunnsokonomene.no. Bidragene skal leveres med dobbel linjeavstand og 12 pkt skrift. Artikler bør ikke oversige 20 A4-sider, aktuelle kommentarer 12 sider, debattinnlegg og bokanmeldelser 6 sider.
4. Artikler og aktuelle kommentarer skal ha en ingress på maksimalt 100 ord. Ingressen skal oppsummere artikkelens problemstilling og hovedkonklusjon.
5. Alle bidrag skal være ferdig korrekturlest.
6. Forfattere av artikler og aktuelle kommentarer må sende inn et elektronisk fotografi (portrett) med minimum oppløsning 300 dpi.
7. Matematiske formler bør brukes i minst mulig grad. Unngå store, detaljerte tabeller. Alle figurer og tabeller skal det henvises til i teksten med figur- og tabellnummer (ikke benytt formen «ovenfor» eller «under» o.l.).
8. Referansene skal følge Harvard Style of Referencing. Referansene i teksten skal være som følger ved henholdsvis en, to og flere forfattere: «...Meland (2010), Bårdsen og Nymoen (2011), Finstad m.fl. (2002)...». Referanser i parentes skrives som følger: «...(Meland, 2010; Finstad m.fl., 2002)...»
9. Referanselisten skal ha overskriften REFERANSER og ha følgende format:
Melberg, H. O. (2010). Animal spirit: Fargerik tomhet? *Samfunnsøkonomen* 64(2), 4-10.
Bårdsen, G. og R. Nymoen (2011). *Innføring i økonometri*. Fagbokforlaget, Bergen.
Finstad, A., G. Haakonsen og K. Rypdal (2002). Utslipp til luft av dioksiner i Norge – Dokumentasjon av metode og resultater. Rapporter 2002/7, Statistisk sentralbyrå.
10. Omfanget av fotnoter bør minimeres. Det skal benyttes fotnoter og ikke sluttnoter.

